

**МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВО-МЕДИЧНА АКАДЕМІЯ
КАФЕДРА ВІЙСЬКОВОЇ ХІРУРГІЇ**

**ПРОГРАМА
ВСТУПНОГО ІСПИТУ В АД'ЮНКТУРУ**

**галузі знань 22 «Охорона здоров'я»
за спеціальністю 222 «Медицина»
третього (освітньо-науковий) рівня вищої освіти
ступеня вищої освіти «доктор філософії»
спеціалізацією 14.01.03 «Хірургія»**

**МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВО-МЕДИЧНА АКАДЕМІЯ
КАФЕДРА ВІЙСЬКОВОЇ ХІРУРГІЇ**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Начальник Української військово-медичної академії

полковник медичної служби

Валерій САВИЦЬКИЙ

“19” березня 2021 р.

**ПРОГРАМА
ВСТУПНОГО ІСПИТУ В АД'ЮНКТУРУ**

**галузі знань 22 «Охорона здоров'я»
за спеціальністю 222 «Медицина»
третього (освітньо-науковий) рівня вищої освіти
ступеня вищої освіти «доктор філософії»
спеціалізацією 14.01.03 «Хірургія»**

ПОГОДЖЕНО

Заступник начальника УВМА з наукової роботи

полковник медичної служби

Андрій ШВЕЦЬ

“19” березня 2021 р.

РОЗГЛЯНУТО ТА СХВАЛЕНО

Протокол методичної ради Академії
“17” березня 2021 р. № 4

РОЗГЛЯНУТО ТА СХВАЛЕНО

Протокол Вченої ради Академії
“18” березня 2021 р. № 2

Київ – 2021

Авторський колектив:

ЗРУЦЬКИЙ Я.Л. ТВП начальника кафедри військової хірургії УВМА
доктор медичних наук, професор.

БУРЛУКА В.В. заступник начальника кафедри військової хірургії УВМА
доктор медичних наук, доцент, полковник медичної служби

ЛАКША А.М. професор кафедри військової хірургії УВМА доктор
медичних наук, професор, полковник медичної служби

ПАНОВ Ф.І. професор кафедри військової хірургії УВМА, кандидат
медичних наук

1. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

Визначити теоретичні знання кандидатів до вступу в ад'юнктуру УВМА за спеціалізацією “Хірургія” з питань воєнно-польової хірургії, хірургії органів грудної клітки, хірургії органів черевної порожнини, проктології, хірургії судин, хірургії органів ендокринної системи, гнійної хірургічної інфекції, топографічної анатомії і оперативної хірургії, травматології і ортопедії, термічної травми, невідкладної гінекології та урологічних захворювань, онкології

Відповідно до п. 5 «Правил прийому до докторантури та ад'юнктури Української військово-медичної академії у 2021 році» вступний іспит за спеціальністю проводиться предметною комісією, до складу яких входить, як правило, від трьох до п'яти осіб, які призначаються начальником УВМА. До складу предметної комісії включаються доктори філософії та доктори наук, які проводять наукові дослідження за відповідною спеціальністю.

Вступний іспит із спеціальності проводиться в усній формі державною мовою. Кожен екзаменаційний білет містить 3 питання з різних розділів програми. Під час відповіді у разі необхідності вступнику можуть бути задані додаткові питання, що дозволяють оцінити повноту відповіді на питання та не виходять за межі програми вступного випробування. Всі питання та зауваження щодо відповіді на них фіксуються на аркуші відповіді, який підписує голова комісії.

Під час екзамену забороняється використовувати підручники, навчальні посібники та інші довідкові матеріали.

Заміна обраного слухачем екзаменаційного білету не допускається.

Результати вступного іспиту оцінюються за 100-бальною шкалою.

Знання слухачів оцінюються за результатами відповідей на кожне з питань відповідного розділу за 100-бальною шкалою:

“96-100” – вступник має системні, глибокі знання, виявляє неординарні творчі здібності, вміє формулювати і визначати шляхи розв'язування проблеми, виявляє власне ставлення до них;

“90-95” – вступник має глибокі знання, здатний аргументовано і творчо використовувати їх у нестандартних ситуаціях, вміє формулювати і визначати шляхи розв'язування проблеми;

“80-89” – вступник володіє глибокими та міцними теоретичними знаннями з зазначених питань співбесіди, здатний аргументовано їх використовувати;

“75-79” – вступник вільно володіє матеріалом, застосовує знання в дещо зміненій інтерпретації, використовує загальновідомі докази у власній аргументації;

“65-74” – знання вступника є достатньо повними, слухач вміє правильно аналізувати теоретичний матеріал, робити висновки. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями;

“60-64” – вступник правильно, логічно відтворює матеріал, застосовує знання у стандартних ситуаціях, розуміє основні теоретичні положення, вміє наводити окремі власні приклади на підтвердження певних думок;

“55-59” – вступник виявляє знання і розуміння основних положень теоретичного матеріалу, вміє застосовувати знання при розв’язанні завдань за зразком. Відповідь його правильна, але недостатньо обґрунтована;

“50-54” – вступник розуміє основний теоретичний матеріал з зазначених питань співбесіди, здатний з помилками й неточностями дати відповіді на питання;

“40-49” – вступник знає близько половини теоретичного матеріалу, під час викладення матеріалу допускає суттєві неточності, для надання правильних відповідей йому потрібна допомога членів комісії;

“35-39” – вступник відтворює менше половини матеріалу, дає відповіді з допомогою членів комісії;

“15-34” – вступник фрагментарно відтворює незначну частину теоретичного матеріалу з зазначених питань співбесіди, виявляє невпевненість і неточність у відповідях на додаткові й навідні питання;

“0-14” – вступник не розрізняє об’єкта теоретичного матеріалу, не може дати відповідь на елементарні питання.

Оцінка знань визначається як середній бал за окремі питання екзаменаційного білету з урахуванням оцінок за відповіді на всі додаткові питання. Максимальна оцінка становить 100 балів.

Вступники, які за результатами вступного іспиту не пройшли порогового рівня (набрали менше 60 балів), до подальшого складання вступних випробувань та участі у конкурсі не допускаються.

Після заслуховування останнього вступника членами комісії здійснюється обговорення результатів теоретичних знань вступників.

Обговорення результатів вступного іспиту стосовно кожного вступника проводиться на закритому засіданні комісії.

Результати прийому іспиту оформляються протоколом, який затверджується Головою екзаменаційної комісії та оголошується вступникам головою підкомісії в день іспиту.

Голова екзаменаційної комісії до затвердження протоколу розглядає суперечні запитання і приймає щодо цього питання остаточне рішення.

Апеляція на результати вступного іспиту із спеціальності розглядає апеляційна комісія УВМА, що створена відповідним наказом начальника УВМА. У день оголошення результатів вступного іспиту вступник, якщо він не згоден з оцінкою, має право подати апеляцію на ім’я голови апеляційної комісії. Апеляція розглядається на засідання апеляційної комісії не пізніше наступного робочого дня після її подання в присутності вступника. Апеляційна комісія має право затвердити або уточнити оцінку за результатами перевірки членами комісії. Перескладання вступного іспиту зі спеціальності за результатами розгляду скарг (апеляцій) не допускається.

2. ЗМІСТ

Вступні випробування з кандидатами до вступу в ад'юнктуру проводяться з наступних розділів:

ВОЄННО-ПОЛЬОВА ХІРУРГІЯ

Тема 1. Організація і зміст хірургічної допомоги пораненим на війні.

Визначення і зміст предмету воєнно-польової хірургії як навчальної дисципліни. Особливості воєнно-польової хірургії в Україні.

Характеристика санітарних втрат хірургічного профілю.

Медичне сортування на етапах медичної евакуації. Визначення. Принципи медичного сортування. Медичне сортування на догоспітальному етапі. Попереднє сортування. Первинне медичне сортування. Медичне сортування на госпітальному етапі. Внутрішньопунктове, діагностичне, прогностичне, евакуаційно-транспортне медичне сортування.

Рівні медичного забезпечення. Визначення. Характеристика рівнів, обсягу та змісту медичної допомоги. Принципи надання хірургічної допомоги на війні.

Зміст медичної допомоги пораненим на війні. Перший рівень медичного забезпечення. Другий рівень медичного забезпечення (кваліфікована хірургічна допомога). Третій рівень медичного забезпечення (спеціалізована хірургічна допомога). Четвертий рівень медичного забезпечення (спеціалізоване лікування). П'ятий рівень медичного забезпечення. Медична реабілітація.

Тема 2. Сучасна бойова хірургічна травма.

Поняття бойової хірургічної травми. Структура бойової хірургічної травми. Класифікація. Балістична і морфологічна характеристика вогнепальної рани. Зони ранового каналу. Мікробне забруднення рани: первинне і вторинне. Мікрофлора рани і ранова інфекція.

Загальні принципи лікування бойової хірургічної травми. Хірургічна обробка рани. Визначення поняття. Сучасні погляди на зміст хірургічної обробки. Показання і протипоказання. Техніка первинної хірургічної обробки ран. Хірургічні шви. Умови для застосування різних видів швів, показання і протипоказання до їх накладання. Тактика контролю ушкоджень (damage control). Помилки, що припускаються при хірургічній обробці вогнепальних ран.

Тема 3. Травматичний шок.

Визначення поняття травматичного шока. Класифікація і клініка травматичного шока.

Термінальна фаза травматичного шока. Клініка і діагностика. Достовірні ознаки клінічної і біологічної смерті.

Діагностика травматичного шока. Критерії тяжкості травматичного шока. Особливості клінічного перебігу травматичного шока при травмах різної локалізації.

Профілактика і лікування травматичного шока на базовому та першому рівнях медичної допомоги. Зміст допомоги.

Організація і проведення протишокової терапії на другому, третьому і четвертому рівнях медичного забезпечення. Особливості інфузійно-трансфузійної терапії. Хірургічні реанімаційні протишовкові заходи.

Тема 4. Кровотеча, крововтрата.

Загальна характеристика кровотечі і гострої крововтрати. Класифікація кровотеч. Класифікація гострої крововтрати. Визначення величини крововтрати. Інфузійно-трансфузійна терапія. Загальні положення. Тактика інфузійно-трансфузійної терапії.

Інфузійна терапія на першому рівні медичної допомоги.

Інфузійно-трансфузійна терапія на другому та третьому рівнях медичної допомоги. Початкова інфузійно-трансфузійна терапія гострої крововтрати. Концепція малооб'ємної гіпертонічної інфузії.

Переливання крові та її компонентів. Реінфузія крові. Техніка переливання компонентів або препаратів крові. Оцінка якості гемотрансфузійного середовища. Післятрансфузійні реакції та ускладнення. Лікування гемотрансфузійного шока.

Тема 5. Компресійно-роздавлююча травма.

Загальні положення. Класифікація компресійно-роздавлюючої травми. Клінічний перебіг компресійно-роздавлюючої травми. Гострий (шоковий) період. Період ранніх проявів (період ГНН). Травматична нефропатія. Клінічне протікання гострої ниркової недостатності.

Період пізніх проявів (гнійно-септичних ускладнень). Період реконвалесценції. Тяжкість клінічного перебігу КРТ.

Медична допомога на рівнях медичного забезпечення. Сучасні методи лікування. Ускладнення.

Тема 6. Комбінована травма.

Загальні положення. Комбінована радіаційна травма (КРАТ). Класифікація КраТ за ступенем тяжкості і прогнозом. Періодизація клінічних проявів КраТ. Медична допомога на рівнях медичного забезпечення.

Комбінована хімічна травма (КХТ). Лікування ран, заражених ОР. Хірургічна обробка заражених ран в залежності від локалізації. Медична допомога на рівнях медичного забезпечення.

Комбінована термо-механічна травма (КТМТ).

Загальні принципи і методи надання медичної допомоги при КТМТ. Особливості лікування шоку при КТМТ. Надання медичної допомоги пораненим з КТМТ на рівнях медичного забезпечення.

Тема 7. Опікова травма.

Загальні положення. Діагностика глибини і площі опіку. Визначення тяжкості опікової травми. Опік дихальних шляхів. Ураження електричним струмом.

Особливості опіків, що викликані напалмом. Клінічні прояви опікової травми (опікова хвороба). Опіковий шок. Клінічні ознаки опікового шоку. Лабораторні показники при опіковому шоку різної тяжкості. Гостра опікова токсемія. Опікова септикотоксемія. Період реконвалесценції.

Загальні принципи лікування опікової хвороби. Сучасні принципи лікування опікових ран. Підготовка рани до пластичного закриття. Медична допомога на рівнях медичного забезпечення. Особливості інфузійно-трансфузійної терапії в залежності від рівня медичного забезпечення. Критерії ефективності терапії. Методи операційного відновлення втраченого шкірного покриву.

Тема 8. Холодова травма.

Загальні положення. Класифікація, клінічні ознаки холодової травми. Періоди відморожень. Форми відмороження – траншейна ступня, контактні відмороження, імерсійна ступня. Фази замерзання.

Медична допомога на рівнях медичного забезпечення. Особливості інфузійної терапії в залежності від періодів відморожень. Сучасні методи лікування відморожень. Профілактика холодової травми.

Тема 9. Інфекційні ускладнення поранень і травм.

Загальні положення. Гнійна інфекція ран. Патогенез і перебіг гнійного ранового процесу. Клінічна картина гнійної рани. Місцеві форми гнійної інфекції. Генералізовані форми гнійної ранової інфекції. Токсико-резорбтивна лихоманка. Сепсис. Фази сепсису. Діагностика.

Загальні принципи профілактики ранової інфекції на рівнях медичного забезпечення.

Анаеробна інфекція. Анаеробна клостридіальна інфекція. Класифікація анаеробної клостридіальної інфекції. Клініка. Лікування поранених з анаеробною інфекцією. Показання до ампутації кінцівок при анаеробній інфекції: Неклостридіальна анаеробна інфекція. Клініка.

Лікування анаеробної неклостридіальної і змішаної аеробно-анаеробної інфекції. Гнильна інфекція. Профілактика анаеробної інфекції на рівнях медичного забезпечення.

Правець. Патогенез. Клінічні форми. Система профілактики правця в Збройних Силах України. Профілактика правця на рівнях медичного забезпечення. Лікування правця.

Тема 10. Травма черепа і головного мозку.

Загальні положення. Класифікація і особливості патогенезу бойових травм черепа і головного мозку. Особливості патогенезу бойових черепно-мозкових травм. Клініка та діагностика бойових травм черепа та головного мозку. Струс головного мозку. Забій (контузія) головного мозку. Дифузне аксональне ушкодження. Здавнення (компресія) мозку. Види внутрішньочерепних гематом. Оцінка тяжкості бойових пошкоджень черепа і головного мозку. Шкала ком Глазго. Медична допомога на рівнях медичного забезпечення.

Хірургічна тактика при вогнепальних пораненнях черепа і головного мозку. Хірургічна тактика при бойових невогнепальних черепно-мозкових травмах. Ускладнення бойових черепно–мозкових травм. Медична реабілітація.

Тема 11. Пошкодження хребта і спинного мозку.

Статистика пошкоджень хребта і спинного мозку, пошкодження периферичних нервів у мирний та воєнний час. Класифікація і особливості патогенезу бойових травм хребта і спинного мозку, пошкодження периферичних нервів. Клініка та діагностика бойових травм хребта і спинного мозку, пошкодження периферичних нервів. Струс спинного мозку. Забій спинного мозку. Компресія спинного мозку. Оцінка тяжкості бойових травм хребта і спинного мозку, пошкодження периферичних нервів.

Медична допомога на рівнях медичного забезпечення, сортування поранених з бойовою травмою хребта і спинного мозку, пошкодженням периферичних нервів: базовий рівень, перший рівень, другий рівень, третій рівень медичного забезпечення. Хірургічна тактика при бойових травмах хребта і спинного мозку, пошкодженні периферичних нервів. Показання до оперативного лікування. Зміст первинної хірургічної обробки при бойових травмах і пораненнях хребта і спинного мозку, пошкодженні периферичних нервів Первинний та вторинний шов периферичних нервів. Показання до стабілізації хребта. Хірургічна тактика при бойових невогнепальних травмах хребта і спинного мозку, пошкодженні периферичних нервів. Протипоказання до оперативного лікування. Паліативні операції при травмах хребта та спинного мозку. Нейрохірургічна тактика при поєднаних спино -мозкових травмах. Ускладнення бойових спино-мозкових травм, пошкоджень периферичних нервів. Медична реабілітація після бойових травм хребта і спинного мозку, пошкодження периферичних нервів. Обсяг спеціалізованої та високоспеціалізованої нейрохірургічної допомоги (четвертий та п'ятий рівень медичного забезпечення). Критерії ефективності лікування та реабілітації та очікувані результати лікування бойових травм хребта і спинного мозку, пошкодження периферичних нервів.

Тема 12. Травма органу зору.

Статистика пошкоджень органу зору у мирний та воєнний час. Класифікація і особливості патогенезу бойових травм органу зору. Клініка та діагностика бойових травм органу зору. Клініка і діагностика травми очного яблука. Клініка відкритої та закритої травми ока, абсолютні та відносні ознаки. Клініка і діагностика опіків органу зору. Клініка і діагностика бойової травми допоміжних органів ока: поранення повік, поранення слізних органів, поранення орбіти. Оцінка тяжкості бойових пошкоджень і травм органу зору.

Медична допомога на рівнях медичного забезпечення, сортування поранених з травмою органу зору: базовий рівень, перший рівень, другий рівень, третій рівень, четвертий рівень медичного забезпечення. Хірургічна тактика при вогнепальних пораненнях органу зору (особливості та відмінності при проникаючих та непроникаючих пораненнях). Зміст первинної хірургічної обробки при пораненнях і травмах органу зору. Хірургічна тактика при бойових невогнепальних травмах органу зору. Показання до первинної і відтермінованої енуклеації органу зору. Протипоказання до оперативного лікування. Паліативні операції при травмах органу зору. Хірургічна тактика при поєднаних травмах органу зору, черепа, ЛОР-органів, щелепно-лицьової ділянки. Ускладнення бойових травм органу зору. Медична реабілітація після бойових травм органу зору. Обсяг спеціалізованої та високоспеціалізованої офтальмологічної допомоги (четвертий та п'ятий рівень медичного забезпечення). Критерії ефективності лікування та реабілітації та очікувані результати лікування після травм органу зору.

Тема 13. Травма ЛОР-органів.

Статистика пошкоджень ЛОР-органів у мирний та воєнний час. Класифікація і особливості патогенезу бойових травм ЛОР-органів. Клініка та діагностика бойових ушкоджень ЛОР-органів. Клініка і діагностика пошкодження носа та навколоносових пазух, абсолютні та відносні ознаки. Клініка і діагностика пошкодження вуха. Клініка і діагностика пошкоджень та поранень органів шиї. ЛОР-контузії. Гостра мінно-вибухова акубаротравма. Оцінка тяжкості бойових пошкоджень і травм ЛОР-органів.

Медична допомога на рівнях медичного забезпечення, сортування поранених з травмою ЛОР-органів: базовий рівень, перший рівень, другий рівень, третій рівень, четвертий рівень медичного забезпечення. Хірургічна тактика при вогнепальних пораненнях ЛОР-органів (особливості та відмінності при проникаючих та непроникаючих пораненнях). Зміст первинної хірургічної обробки при пораненнях і травмах ЛОР-органів. Хірургічна тактика при бойових невогнепальних травмах ЛОР-органів. Протипоказання до оперативного лікування. Паліативні операції при травмах ЛОР-органів. Трахеостомія, конікотомія: види, показання та техніка виконання. Хірургічна тактика при поєднаних травмах ЛОР-органів, органу зору, черепа, щелепно-

лицьової ділянки. Ускладнення бойових травм ЛОР-органів. Медична реабілітація після бойових травм ЛОР-органів. Обсяг спеціалізованої та високоспеціалізованої отоларингологічної допомоги (четвертий та п'ятий рівень медичного забезпечення). Критерії ефективності лікування та реабілітації та очікувані результати лікування після травм ЛОР-органів.

Тема 14. Травма щелепно-лицьової ділянки.

Статистика пошкоджень щелепно-лицьової ділянки у мирний та воєнний час. Класифікація і особливості патогенезу бойових травм щелепно-лицьової ділянки. Клініка та діагностика бойових ушкоджень щелепно-лицьової ділянки. Типи вогнепальних переломів щелепи за Лефор. Особливості клініки і діагностики поранень середньої і нижньої зони обличчя, абсолютні та відносні ознаки. Оцінка тяжкості бойових пошкоджень і травм щелепно-лицьової ділянки.

Медична допомога на рівнях медичного забезпечення, сортування поранених з травмою щелепно-лицьової ділянки: базовий рівень, перший рівень, другий рівень, третій рівень, четвертий рівень медичного забезпечення. Хірургічна тактика при вогнепальних пораненнях щелепно-лицьової ділянки (особливості та відмінності при проникаючих та непроникаючих пораненнях). Зміст первинної хірургічної обробки при пораненнях і травмах щелепно-лицьової ділянки. Хірургічна тактика при бойових невогнепальних травмах щелепно-лицьової ділянки. Шинування щелеп. Протипоказання до оперативного лікування. Паліативні операції при травмах щелепно-лицьової ділянки. Хірургічна тактика при поєднаних травмах щелепно-лицьової ділянки, ЛОР-органів, органу зору, черепа. Ускладнення бойових травм щелепно-лицьової ділянки. Медична реабілітація після бойових травм щелепно-лицьової ділянки. Обсяг спеціалізованої та високоспеціалізованої щелепно-лицьової допомоги (четвертий та п'ятий рівень медичного забезпечення). Критерії ефективності лікування та реабілітації та очікувані результати лікування після травм щелепно-лицьової ділянки.

Тема 15. Травма грудної клітки.

Статистика травм та поранень грудної клітки у мирний та воєнний час. Класифікація і особливості патогенезу бойових травм грудної клітки. Мінно-вибухова торакальна травма. Анатомо-фізіологічні особливості, що характеризують перебіг поранень грудей. Основні етіопатогенетичні ланки дихально-циркуляторних розладів. Пневмоторакс і гемоторакс, класифікація, клініка і діагностика. Синдром напруженого пневмотораксу. Синдром внутрішньоплевральної кровотечі. Патологічні порушення при закритій травмі грудей. Закрита травма легенів і серця. Синдром тампонади серця. Синдром пошкодження легень. Синдром травматичної асфіксії. Симптомокомплекс переломів ребер без порушення і з порушенням цілісності каркасності грудей, з закритим пошкодженням органів грудей. "Реберний

клапан”, його різновиди. Синдром пошкодження грудино-реберного каркасу. Клініка і діагностика. Методи стабілізації каркасності грудної клітки. Сучасні методи боротьби з порушеннями гемодинаміки і дихання при закритій травмі грудей. Травма в бронежилеті. Неінвазійні методи діагностики травм та поранень грудної клітки: ультразвукове дослідження, рентгенографія, комп’ютерна томографія. Принципи досліджень та інтерпретація результатів. Оцінка тяжкості бойових пошкоджень і травм грудної клітки.

Медична допомога на рівнях медичного забезпечення, сортування поранених з травмою грудної клітки: базовий рівень, перший рівень, другий рівень, третій рівень, четвертий рівень медичного забезпечення. Хірургічна тактика при вогнепальних пораненнях грудної клітки (особливості та відмінності при проникаючих та непроникаючих пораненнях, за наявності бронежилета). Зміст первинної хірургічної обробки при пораненнях і травмах грудної клітки. Торакопункція, торакоцентез: види, техніка виконання. Абсолютні та відносні показання до торакотомії. Хірургічна тактика при бойових невогнепальних травмах грудної клітки. Протипоказання до оперативного лікування. Паліативні операції при травмах грудної клітки. Хірургічна тактика при поєднаних торако-абдомінальних пораненнях та травмах. Принципи «damage control» при лікуванні травм та поранень грудної клітки. Ускладнення бойових травм грудної клітки. Медична реабілітація після бойових травм грудної клітки. Обсяг спеціалізованої та високоспеціалізованої торакальної допомоги (четвертий та п’ятий рівень медичного забезпечення). Критерії ефективності лікування та реабілітації та очікувані результати лікування після травм грудної клітки.

Тема 16. Травма живота.

Статистика пошкоджень та поранень живота у мирний та воєнний час. Класифікація і особливості патогенезу бойових травм живота. Мінно-вибухова абдомінальна травма. Клініка та діагностика бойових ушкоджень живота. Неінвазійні методи діагностики травм та поранень живота та органів черевної порожнини: ультразвукове дослідження, комп’ютерна томографія. Принципи досліджень та інтерпретація результатів. Особливості клінічної картини при пораненнях і травмах різних органів живота (селезінки, печінки, підшлункової залози, дванадцятипалої кишки, товстої кишки).

Оцінка тяжкості бойових пошкоджень і травм живота.

Медична допомога на рівнях медичного забезпечення, сортування поранених з травмою живота: базовий рівень, перший рівень, другий рівень, третій рівень, четвертий рівень медичного забезпечення. Хірургічна тактика при вогнепальних пораненнях живота (особливості та відмінності при проникаючих та непроникаючих пораненнях). Зміст первинної хірургічної обробки при пораненнях і травмах живота. Інвазійні методи діагностики пошкоджень живота: хірургічна ревізія в рамках первинної хірургічної обробки рани, вільнографія, лапароцентез, лапароскопія. Принципи досліджень та інтерпретація результатів. Колостомія, ентєростомія: види, показання, техніка

виконання. Дренування черевної порожнини: види, показання, техніка виконання. Інтубація кишечника: види, показання, техніка виконання. Хірургічна тактика при бойових невогнепальних травмах живота. Протипоказання до оперативного лікування. Паліативні операції при травмах живота Хірургічна тактика при поєднаних торако-абдомінальних травмах та пораненнях. Ускладнення бойових травм живота. Перитоніт. Абдомінальний компартмент-синдром. Принципи «damage control» при лікуванні травм та поранень живота. Медична реабілітація після бойових травм живота. Обсяг спеціалізованої та високоспеціалізованої хірургічної допомоги (четвертий та п'ятий рівень медичного забезпечення). Критерії ефективності лікування та реабілітації та очікувані результати лікування після поранень і травм живота.

Тема 17. Травма таза і тазових органів.

Статистика пошкоджень та поранень таза і тазових органів у мирний та воєнний час. Класифікація і особливості патогенезу бойових травм таза і тазових органів. Мінно-вибухова травма таза і тазових органів. Клініка та діагностика бойових ушкоджень таза і тазових органів. Неінвазійні методи діагностики травм та поранень таза і тазових органів: ультразвукове дослідження, комп'ютерна томографія. Принципи досліджень та інтерпретація результатів. Особливості клінічної картини при пораненнях і травмах різних органів таза і тазових органів (кістки таза, сечовий міхур, сечоводи, уретра, пряма кишка, внутрішні та зовнішні чоловічі та жіночі статеві органи). Оцінка тяжкості бойових пошкоджень і травм таза і тазових органів.

Медична допомога на рівнях медичного забезпечення, сортування поранених з травмою таза і тазових органів: базовий рівень, перший рівень, другий рівень, третій рівень, четвертий рівень медичного забезпечення. Хірургічна тактика при вогнепальних пораненнях живота (особливості та відмінності при проникаючих та непроникаючих пораненнях). Зміст первинної хірургічної обробки при пораненнях і травмах таза і тазових органів. Інвазійні методи діагностики пошкоджень таза і тазових органів: хірургічна ревізія в рамках первинної хірургічної обробки рани, вульнерографія, лапароцентез, лапароскопія. Принципи досліджень та інтерпретація результатів. Техніка перев'язки внутрішньої клубової артерії (за пироговим), показання, техніка виконання. Дренування порожнини тазу (по Буяльському-Мак-Уортеру. Купріянову), пункція сечового міхура, цистостомія: види, показання, техніка виконання. Методика накладання апарату зовнішньої фіксації тазового кільця.

Хірургічна тактика при бойових невогнепальних травмах таза і тазових органів. Протипоказання до оперативного лікування. Паліативні операції при травмах таза і тазових органів. Ускладнення бойових травм таза і тазових органів. Сечовий перитоніт. Принципи «damage control» при лікуванні травм та поранень таза і тазових органів. Медична реабілітація після бойових травм таза і тазових органів. Обсяг спеціалізованої та високоспеціалізованої урологічної допомоги (четвертий та п'ятий рівень медичного забезпечення). Критерії

ефективності лікування та реабілітації та очікувані результати лікування після поранень і травм таза і тазових органів.

Тема 18. Травма кінцівок. Транспортна іммобілізація.

Статистика пошкоджень та поранень кінцівок у мирний та воєнний час. Поняття про травматизм. Військовий травматизм мирного часу, його характеристика. Основні причини і обставини травм, медичні аспекти профілактики травматизму. Вимоги головних керівних документів по профілактиці травматизму і нещасних випадків. Класифікація і особливості патогенезу бойових травм кінцівок. Мінно-вибухова травма кінцівок. Клініка та діагностика бойових ушкоджень кінцівок. Методи діагностики травм та поранень кінцівок: ультразвукове дослідження, комп'ютерна томографія, магнітно-резонансна томографія. Принципи досліджень та інтерпретація результатів, протипоказання до виконання магнітно-резонансної томографії. Особливості клінічної картини при пораненнях і травмах кінцівок в залежності від структури та локалізації (покровні та м'які тканини, довгі трубчасті кістки, суглоби, кістки китиці та стопи). Оцінка тяжкості бойових пошкоджень і травм кінцівок.

Медична допомога на рівнях медичного забезпечення, сортування поранених з травмою кінцівок: базовий рівень, перший рівень, другий рівень, третій рівень, четвертий рівень медичного забезпечення. Значення транспортної іммобілізації в профілактиці травматичного шоку, вторинного пошкодження тканин, кровотечі і інфекційних ускладнень. Показання і протипоказання, правила проведення транспортної іммобілізації. Підручні і табельні засоби транспортної іммобілізації на етапах медичної евакуації. Методика накладання шини Дітеріхса, драбинних шин на плече, передпліччя та гомілку. Іммобілізація хребта і кісток тазу.

Хірургічна тактика при вогнепальних пораненнях кінцівок (особливості та відмінності при проникаючих та непроникаючих пораненнях). Зміст первинної хірургічної обробки при пораненнях і травмах кінцівок: види, показання, техніка виконання. Методика накладання апарату зовнішньої фіксації. Ампутація кінцівок за первинними та вторинними показаннями. Види, техніка виконання.

Хірургічна тактика при бойових невогнепальних травмах кінцівок. Протипоказання до оперативного лікування. Ускладнення бойових травм кінцівок. Принципи «damage control» при лікуванні травм та поранень кінцівок. Медична реабілітація після бойових травм кінцівок. Протезування. Обсяг спеціалізованої та високоспеціалізованої травматологічної допомоги (четвертий та п'ятий рівень медичного забезпечення). Критерії ефективності лікування та реабілітації та очікувані результати лікування після поранень і травм кінцівок.

Тема 19. Пошкодження магістральних судин.

Статистика пошкоджень та поранень магістральних судин у мирний та воєнний час. Класифікація і особливості патогенезу бойових пошкоджень та поранень магістральних судин. Мінно-вибухова травма з пошкодженням магістральних судин. Клініка та діагностика бойових ушкоджень пошкоджень та поранень магістральних судин. Гостра артеріальна ішемія кінцівок. Гостра венозна недостатність кінцівок. Методи діагностики пошкоджень та поранень магістральних судин: ультразвукове дослідження, комп'ютерна томографія, магнітно-резонансна томографія. Принципи досліджень та інтерпретація результатів. Особливості клінічної картини при пораненнях і травмах магістральних судин в залежності від локалізації (черевна чи грудна порожнина, шия, таз, проксимальні та дистальні сегменти кінцівок). Оцінка тяжкості бойових пошкоджень та поранень магістральних судин.

Медична допомога на рівнях медичного забезпечення, сортування поранених з травмою магістральних судин: базовий рівень, перший рівень, другий рівень, третій рівень, четвертий рівень медичного забезпечення. Принципи застосування кровоспинного джгута: показання і протипоказання, правила накладання, маркування та контролю. Підручні і табельні засоби тимчасової зупинки кровотечі.

Хірургічна тактика при вогнепальних пораненнях магістральних судин. Зміст первинної хірургічної обробки при пораненнях і травмах магістральних судин. Тимчасове шунтування судин та судинний шов: види, показання, техніка виконання. Фасціотомія на сегментах кінцівок. Ампутація кінцівок за первинними та вторинними показаннями при гострій артеріовенозній недостатності після поранень та травм магістральних судин. Види, рівні виконання та техніка виконання. Протипоказання до шунтування та протезування магістральних судин.

Хірургічна тактика при бойових невогнепальних травмах магістральних судин. Безпосередні та віддалені ускладнення бойових травм магістральних судин. Контрактура Фолькмана. Принципи «damage control» при лікуванні травм та поранень магістральних судин. Медична реабілітація після бойових травм магістральних судин. Обсяг спеціалізованої та високоспеціалізованої ангіологічної допомоги (четвертий та п'ятий рівень медичного забезпечення). Критерії ефективності лікування та реабілітації та очікувані результати лікування після поранень і травм магістральних судин.

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.

1. Вказівки з воєнно-польової хірургії. / за ред. Я.Л. Заруцького, А.А. Шудрака. – К.: СПЛ Чалчинська Н.В. – 2014. – 396 с.
2. Воєнно-польова хірургія: підручник / Я.Л. Заруцький, В.М. Запорожан, В.Я. Білий, В.М. Денисенко [та ін.]; за ред. Я.Л. Заруцького, В.М. Запорожана. – Одеса: ОНМедУ, 2016. – 416 с.

3. Воєнно-польова хірургія / за ред. Я.Л. Заруцького, В.Я. Білого.- К.: Фенікс, 2018. – 552 с.
4. Огнестрельные ранения сосудов (Опыт гражданской войны) – Гаибов А.Д., Белов Ю.В., Султанов Д.Д., Калмыков Е.Л. – Душанбе. 2015. – 132 с.
5. Беленький В.А., Негодуйко В.В., Михайлузов В.В. Анализ ошибок при выполнении первичной хирургической обработки огнестрельных ран мягких тканей // Хірургія України. – 2015. – №1 (53). – С. 7-13.
6. Военно-полевая хирургия локальных войн и вооруженных конфликтов. Руководство для врачей / Под ред. Е.К. Гуманенко, И.М. Самохвалова. – М.: ГЭОТАР – Медиа, 2011. – 672 с.
7. Фісталь Е.Я., Роспопа Я.А. Сучасний підхід до хірургічного лікування поширених механічних ран кінцівок з дефектом м'яких тканин // Хірургія України. – 2013. - №2 (46). – С. 86-84.
8. Долинин В.А. Техника хирургических операций на сосудах / В.А. Долинин, Л.В. Лебедев, И.Г. Перегудов, Н.А. Гордеев, Н.Ф. Фомин. – СПб.: Гиппократ, 2004. – 176 с.
9. George C. Tsokos, James L. Atkins. Combat Medicine: Basic and Clinical Research in Military, Trauma, and Emergency Medicine 2003rd Edition. – 342 p.
10. ATLS: Advanced Trauma Life Support. 9th Edition, 2009. - American College of Surgeons. - 366 p.
11. Battlefield Advanced Trauma Life Support, 2011. - American College of Surgeons Committee on Trauma. - 318 p.
12. Combat Lifesaver Course // US Army – 2014. – 135 p.
13. Emergency war surgery. 4th Edition, 2013. – 538 p.
14. Employment of Forward surgical teams. Tactics, techniques, and procedures (FM 4-02.25, Field manual), 2003. – Headquarters Department of the army. Washington. – 124 p.
15. Manual on Policies and Procedures Concerning the Reimbursement and Control of Contingent-Owned Equipment of Troop / Police Contributors Participating in Peacekeeping Missions (COE Manual) // UN – 2011. – 265 p.
16. Prehospital Trauma Life Support, 2012. - American College of Surgeons Committee on Trauma. - 618 p.

ХІРУРГІЯ ОРГАНІВ ГРУДНОЇ КЛІТКИ

Тема 1. Загально-клінічні та спеціальні методи дослідження органів грудної клітки.

Загально-клінічні та спеціальні методи досліджень при хворобах органів грудної клітини. Особливості проведення досліджень. Сучасні методи променевої діагностики.

Тема 2. Полікістоз, гіпоплазія, доброякісні пухлини легень, стравоходу, межистіння. Дівертикули стравоходу. Кісти межистіння. Медіастенія.

Етіологія, патогенез, клініка, особливості діагностики. Хірургічне лікування даних захворювань в умовах військового госпіталю. Військово-лікарська експертиза.

Тема 3. Грижа стравоходного отвору діафрагми. Кардіоспазм.

Етіологія, патогенез, клініка, особливості діагностики. Хірургічного лікування в умовах військового госпіталю. Військово-лікарська експертиза.

Тема 4. Вади серця (набуті і вроджені). Діагностика. Методи хірургічного лікування.

Вклад вітчизняних вчених в розвиток світової кардіохірургії. Етіологія, патогенез, клініка, особливості діагностики вад серця (набутих і вроджених). Хірургічне лікування в умовах кардіологічного центру.

Тема 5. Плеврити, емпієма плеври.

Етіологія, патогенез, клініка, особливості діагностики. Хірургічного лікування в умовах військового госпіталю. Військово-лікарська експертиза.

Тема 6. Бронхоектатична хвороба.

Етіологія, патогенез, клініка, особливості діагностики. Хірургічного лікування в умовах військового госпіталю. Військово-лікарська експертиза.

Тема 7. Легенева кровотеча.

Етіологія, патогенез, клініка, особливості діагностики. Надання невідкладної хірургічної допомоги в умовах військового госпіталю, ускладнення. Військово-лікарська експертиза.

Тема 8. Абсцес і гангрена легень.

Етіологія, патогенез, клініка, особливості діагностики. Хірургічного лікування в умовах військового госпіталю. Військово-лікарська експертиза.

Тема 9. Бронхіальні і стравохідні норичі.

Етіологія, патогенез, клініка, особливості діагностики. Хірургічного лікування в умовах військового госпіталю. Військово-лікарська експертиза.

Тема 10. Опіки стравоходу.

Етіологія, патогенез, клініка, особливості діагностики. Невідкладна допомога. Хірургічне лікування в умовах військового госпіталю. Військово-лікарська експертиза.

Тема 11. Сторонні тіла та пошкодження стравоходу і дихальних шляхів. Медіастеніти.

Етіологія, патогенез, клініка, особливості діагностики. Невідкладна допомога. Хірургічне лікування в умовах військового госпіталю. Військово-лікарська експертиза.

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Хирургия легких и плевры. Руководство для врачей под ред. И.С. Колесникова и М.И. Лыткина. Л., “Медицина”, 1988. - 384 с.
2. Оперативная хирургия. Под общей ред. И.Литтмана. Будапешт, 1981.
3. Вагнер Е.А. Хирургия поврежденной груди. М., “Медицина”, 1981. - 288 с.
4. Авилова О.М., Сокур П.П. Хронические свищи пищевода. К., “Здоровье”, 1987, 96 с.
5. Сокур П.П. Диагностика і лікування доброякісних пухлин легень. Збірник наукових праць. КДІУЛ, Київ, 1996, С. 158-160.
6. Авилова О.М., Макаров А.В., Гетьман В.Г. Торакоскопия в неотложной грудной хирургии. Киев, Здоровье, 1986, 128 с.
7. Гетьман В.Г. Клиническая торакоскопия. Киев, Здоровье, 1995, 208 с.
8. Цыбуляк Г.Н. Лечение тяжелых и сочетанных повреждений. Руководство СПб, Гиппократ, 1995, 432 с.
9. Дерябин И.И., Насонкин О.С. Травматическая болезнь. Ленинград, 1987, 301с.
10. Нечаев Э.А., Брюсов П.Г. Военно-полевая хирургия. - Москва, 1996. - С. 355-362.
11. Бисенков Л.Н. с соавтор. Неотложная хирургия груди. - СПб.: Из-во “Logos”, 1995. - 312 с.
12. Флорикян А.К. «Хирургия поврежденной груди». – Харьков., 1998.- 340 с.
13. Бисенков Л.Н. Хирургия огнестрельных ранений груди.- СПб., 2001.- 312с.

14. Військова хірургія з хірургією надзвичайних ситуацій / За ред. В.Я. Білого.- Тернопіль: Укрмедкнига, 2004.- 324 с.
15. Аряев Н.Л. Детская пульмонология. Киев: Здоров'я; 2005.- 607 с.
16. Коваленко В.М., Лутай М.І., Сіренко Ю.М. Серцево-судинні захворювання. Класифікація, стандарти діагностики та лікування кардіологічних хворих. Київ, 2007.- 121 с.
17. Флорикян А.К. «Хирургия новообразований средостения». – Харьков., 2009.- 299 с.
18. Военно-польова хірургія: підручник / Я.Л. Заруцький, В.М. Запорожан, В.Я. Білий, В.М. Денисенко [та ін.]; за ред. Я.Л. Заруцького, В.М. Запорожана. – Одеса: ОНМедУ, 2016. – 416 с.
19. Вказівки з воєнно-польової хірургії. / за ред. Я.Л. Заруцького, А.А. Шудрака. – К.: СПЛ Чалчинська Н.В. – 2014. – 396 с.
20. Руководство по торакальной хирургии у детей. Под ред. Ю.Ф.Исакова, Э.А.Степанова, В.Н.Гераськина. М., Медицина, 1989, 520 с.
21. Военно-польова хірургія / за ред. Я.Л. Заруцького, В.Я. Білого.- К.: Фенікс, 2018. – 552 с.

ХІРУРГІЯ ОРГАНІВ ЧЕРЕВНОЇ ПОРОЖНИНИ

Тема 1. Організація хірургічної допомоги в Збройних Силах України на мирний час.

Організація і зміст роботи хірургічного відділення військового госпіталю. Структура хірургічної захворюваності у військовослужбовців на мирний час. Організація невідкладної хірургічної допомоги в військових частинах і лікувальних закладах. Робота гарнізонного хірурга. Обсяг хірургічної допомоги в медичному пункті частини і військовому госпіталі. Хірургічне лікування в амбулаторних умовах. Летальність при гострих хірургічних захворюваннях органів черевної порожнини. Недоліки і помилки в наданні хірургічної допомоги військовослужбовцям. Правові основи хірургічної допомоги. Питання етики і деонтології в професійній діяльності хірурга.

Тема 2. Діагностика і лікування гострих захворювань органів черевної порожнини.

Структура хірургічної захворюваності мирного часу. Клінічна симптоматика гострих захворювань органів черевної порожнини. Лабораторні і інструментальні методи дослідження при гострих захворювань органів черевної порожнини. Особливості протікання і діагностики гострих хірургічних захворювань у військовослужбовців. Діагностичні і хірургічні помилки, шляхи їх профілактики.

Тема 3. Гострий апендицит.

Сучасні уявлення про етіопатогенез гострого апендициту. Класифікація, клініка, диференційна діагностика. Труднощі в лікуванні гострого апендициту. Атипові форми гострого апендицита. Особливості клінічного перебігу при атипових локалізаціях червоподібного відростка. Ускладнення гострого апендициту: апендикулярний інфільтрат, періапендикулярний абсцес, перитоніт, абсцес черевної порожнини, пілефлебіт. Клініка, діагностика і лікування. Диференційна діагностика (мезаденіт, гострий панкреатит, перфоративна виразка ДПК, гострий холецистит, ниркова кліка, гінекологічні захворювання). Показання і протипоказання до апендектомії. Вибір хірургічного доступу і обсягу оперативного втручання при різних формах гострого апендициту. Техніка операційних втручань при гострому апендициті. Показання до дренивання черевної порожнини після апендектомії. Ранні і пізні післяопераційні ускладнення, їх діагностика, лікування і профілактика.

Хронічний апендицит. Етіологія. Клініка. Диференційна діагностика. Лікування. Військово-лікарська експертиза.

Тема 4. Грижі живота.

Загальне вчення про грижі. Сучасне уявлення про етіологію і патогенез гриж передньої черевної стінки. Рідкі форми гриж. Складові частини грижі. Класифікація, загальні принципи діагностики і лікування. Ускладнення. Особливості передопераційної підготовки і лікування хворих в післяопераційному періоді.

Пахові грижі. Етіологія. Будова пахового каналу. Види пахових гриж, діагностика і вибір методу хірургічного лікування. Можливі інтраопераційні ускладнення і шляхи їх профілактики і усунення.

Пупкові грижі і грижі білої лінії живота. Діагностика. Лікування.

Стегнові грижі. Етіологія. Будова стегового каналу. Діагностика, хірургічне лікування. Хірургічні помилки, шляхи їх профілактики і усунення.

Післяопераційні і пістравматичні грижі. Клініка, лікування. Рідкі форми гриж і їх хірургічне лікування. Особливості лікування післяопераційних гриж.

Невправима і защемлена грижа. Патогенез. Класифікація, клініка, діагностика, хірургічне лікування. Флегмона грижевої торби. Особливості хірургічної тактики при защемлених грижах. Тактика хірурга і лікаря частини при защемлених грижах. Особливості передопераційного і післяопераційного періоду. Алогерніопластичні хірургічні методи лікування гриж передньої черевної стінки живота. Показання, протипоказання. Види алогерніопластик. .

Військово-лікарська експертиза.

Тема 5. Хірургічні захворювання печінки і жовчних шляхів.

Гострий холецистит. Етіологія, патогенез, класифікація. Клінічне протікання ускладнених і неускладнених форм. Діагностика. Показання і обсяг

відкритих оперативних втручань при гострому холециститі. Сучасні малоінвазивні методи оперативних втручань при гострому холециститі. Показання і протипоказання. Післяопераційні ускладнення, їх діагностика, профілактика і лікування.

Обтураційна жовтяниця, холангіт, емпієма жовчного міхура і паравезикальний інфільтрат і абсцес, як ускладнення гострого холециститу. Клінічна діагностика. Показання і вибір методу оперативного лікування на жовчному міхурі і поза печінкових жовчних протоках при цих ускладненнях. Показання до холедохотомії, холецистостомії при гострому холециститі. Методики дренування холедоуху і холецистостомії.

Кісти (не паразитарні і паразитарні) печінки. Абсцеси печінки.

Військово-лікарська експертиза.

Тема 6. Гострий і хронічний панкреатит.

Сучасні погляди на етіопатогенез гострого панкреатиту. Міжнародна класифікація. Клініка і діагностика. Ускладнення гострого панкреатиту. Тактика і методики консервативного лікування. Показання до хірургічного лікування. Вибір обсягу і характеру ранніх і пізніх оперативних втручань. Способи дренування черевної порожнини і сальникової сумки. Роль і місце малоінвазивних методів в діагностиці і лікуванні гострого панкреатиту. Види некрсеквестрктотомій. Багатоетапне хірургічне лікування. Післяопераційні ускладнення, їх діагностика, лікування і профілактика.

Післяопераційний панкреатит. Особливості клініки, діагностики, лікування і профілактика. Військово-лікарська експертиза при гостром панкреатиті і медична реабілітація.

Хронічний індуративний панкреатит, справжня кіста підшлункової залози. Класифікація, етіологія, патогенез, клініка, діагностика. Показання до оперативного і консервативного лікування і наслідки лікування. Військово-лікарська експертиза.

Тема 7. Виразкова хвороба шлунку і 12-палої кишки.

Виразкова хвороба шлунку та ДПК. Сучасні погляди на етіопатогенез та консервативні методи лікування. Класифікація. Показання і обґрунтування до хірургічних методів лікування виразкової хвороби. Види оперативних втручань на шлунку та 12-палої кишці: резекції шлунку, ваготомії, пілоро- і дуоденопластики. Показання до хірургічного лікування ускладненої виразки шлунку та 12-палої кишки. Особливості клініки, діагностики і хірургічного лікування хронічної виразки 12-палої кишки і шлунку. Загальні принципи післяопераційного лікування. Ранні ускладнення операцій на шлунку і дванадцятипалій кишці: неспроможність швів кукси дванадцятипалої кишки або анастомозу, кровотечі, анастомозити. Пізні ускладнення операцій на шлунку: пострезекційні та постваготомні синдроми. Організація санаторно-

курортного лікування. Диспансерне спостереження за військовослужбовцями, що страждають виразковою хворобою шлунку і 12-ти палої кишки.

Тема 8. Перфоративна виразка 12-ти палої кишки.

Класифікація. Клініка. Діагностика. Радикальні, умовно радикальні і паліативні операції при перфоративній виразці шлунку і 12-ти палої кишки. Етапи резекції шлунку по Більрот I і Більрот II в сучасних модифікаціях. Післяваготомічні і післярезекційні ускладнення. Ранні і пізні ускладнення операцій на шлунку і дванадцятипалої кишки. Військово-лікарська експертиза.

Тема 9. Шлунково-кишкові кровотечі.

Класифікація, принципи діагностики і лікування шлунково-кишкових кровотеч. Визначення тяжкості кровотеч.

Гострі гастродуоденальні кровотечі. Класифікація. Клініка. Ендоскопічна характеристика виразкових гастродуоденальних кровотеч. Роль діагностичної і лікувальної ендоскопії. Показання і вибір методів хірургічних втручань при гастродуоденальних кровотечах. Паліативні, умовно радикальні і радикальні види хірургічного лікування при виразкових гастродуоденальних кровотечах.

Кишкові кровотечі. Клініка, діагностика. Принципи консервативного і хірургічного лікування.

Тема 10. Пілородуоденальні виразкові стенози.

Класифікація. Клініка. Діагностика. Загальні принципи консервативних і оперативних методів лікування. Показання до хірургічного лікування. Особливості передопераційної підготовки. Вибір методу хірургічного лікування в залежності від стадії захворювання. Військово-лікарська експертиза.

Тема 11. Гостра кишкова непрохідність.

Етіологія, патогенез, класифікація, симптоматика. Морфологічні і патофізіологічні зміни при кишковій непрохідності. Клініка і методи діагностики різних видів механічної і динамічної кишкової непрохідності. Особливості клінічного перебігу obtураційної, странгуляційної і змішаних форм кишкової непрохідності. Динамічна кишкова непрохідність. Етіологія, патогенез, клініка. Показання до оперативного лікування і вибір методу операції при різних видах гострої кишкової непрохідності. Особливості передопераційної підготовки хворих при гострій кишковій непрохідності, хірургічне лікування, операційні доступи, особливості ревізії черевної порожнини, ознаки життєздатності кишки, особливості її резекції та декомпресії. Дренування черевної порожнини. Післяопераційне лікування. Післяопераційне ведення хворих.

Спайкова кишкова непрохідність як ускладнення спайкової хвороби черевної порожнини. Етіологія, патогенез, клініка і принципи лікування. Особливості інтраопераційного дренування шлунково-кишкового тракту. Післяопераційне ведення хворих. Ускладнення і наслідки. Військово-лікарська експертиза.

Тема 12. Механічна жовтяниця.

Етіологія. Класифікація. Диференційна діагностика механічної і паренхіматозної жовтяниці. Особливості клініка і діагностики механічної жовтяниці в залежності від етіології. Сучасні методи в діагностиці механічних жовтяниць. Пухлини гепатодуоденальної області. Показання до хірургічного лікування. Особливості передопераційної діагностики. Малоінвазивні методи хірургічного лікування. Пріоритет пункційних методів лікування під контролем УЗД, як елемент декомпресії жовчовивідних шляхів в першому етапі хірургічного лікування механічних жовтяниць. Хірургічні методи лікування при механічній жовтяниці: показання до холедохотомії, техніка виконання. Види біліодегистивних анастомозів в хірургічному лікуванні механічних жовтяниць. Радикальні хірургічні і паліативні операції при пухлинах жовчовивідних протоків і печінки. Клініка непрохідності жовчних протоків. Етіологія. Клініка. Принципи хірургічного лікування. Післяопераційні ускладнення, їх діагностика, лікування, профілактика.

Військово-лікарська експертиза.

Тема 13. Тромбоз і емболія мезентеріальних судин.

Етіологія, патогенез, класифікація, клініка і принципи сучасного лікування. Показання до хірургічного лікування, вибір хірургічної тактики при тромбозі мезентеріальних судин. Наслідки. Військово-лікарська експертиза.

Тема 14. Перитоніт.

Етіологія і патогенез. Класифікація. Місцевий перитоніт. відмежовані і невідмежовані форми місцевого перитоніту.

Абсцеси черевної порожнини. Етіологія, клініка, діагностика і лікування.

Гострий розлитий перитоніт. Етіологія, патогенез. Особливості порушення імунних механізмів і неспецифічних факторів захисту при розлитому перитоніті. Суть ендогенної інтоксикації. Клініка, діагностика і лікування. Основні принципи комплексного лікування розлитого перитоніту. Сучасний зміст і методика хірургічної допомоги при розлитому перитоніті. Особливості доопераційного і післяопераційного ведення хворих. Способи дренування черевної порожнини. Перітоніальний лаваж і діаліз. Лапаростомія, програмована релапаротомія.

Показання до лапаростомії і релапаротомії. Принципи хірургічного лікування перитоніту. Способи санації і дренивання черевної порожнини. Післяопераційний перитоніт. Особливості клініки і діагностики.

Медична реабілітація і військово-лікарська експертиза.

Тема 15. Невідкладна гінекологія.

Порушена позаматкова вагітність. Апоплексія яєчника. Розриви та перекути яєчника. Піосальпінкс та пельвіоперитоніт. Клініки та діагностики. Особливості хірургічного лікування цих невідкладних станів. Медична реабілітація і військово-лікарська експертиза.

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Наказ Міністра оборони України №402 – 2008. Про затвердження Положення про військово-лікарську експертизу та медичний огляд у Збройних Силах України.
2. Наказ МОЗ України № 297 від 02.04.2010. Про затвердження стандартів та клінічних протоколів надання медичної допомоги зі спеціальності «Хірургія»
3. Бобак К., Бобак А., Киретов В. Невідкладні стани в хірургії. Навчальний посібник для медичних ВНЗ I—III рівнів акредитації МОЗ України. - К.: Медицина. 2017. – 560 с.
4. Братусь В.Д. Дифференциальная диагностика и лечение острых желудочно-кишечных кровотечений. К., Здоров'я, – 1991–268 с.
5. Братусь В.Д. и др. Интенсивная терапия в неотложной хирургии. – 2-е изд., перераб. и доп. – К., Здоров'я, 1989–280 с.
6. Даценко Б.М., Ибишов Ш.Ф. Комплексная диагностика в неотложной абдоминальной хирургии. – К., Здоров'я, 1991–264 с.
7. Земсков В.С., Ткаченко А.А., Ковальская И.А., Крючина Е.А. Стандарты (протоколы) диагностики и лечения заболеваний поджелудочной железы. – Киев, 2000. – 32с.
8. Клавьен Пьер-Ален, Сарр Михаэль Г., Фонг Юман. Атлас хирургии верхних отделов желудочно-кишечного тракта, печени, поджелудочн. железы и желчных путей. - Издательство Панфилова, 2009 г. – 980 с.
9. Ковальський М. Оперативна хірургія і топографічна анатомія. - К.:Знання. 2012. – 504 с.
10. Ковальчук Л.Я. Невідкладна хірургія. Тернопіль, 2000, - 288 с.
11. Кондратенко П.Г. Руководство по клинической хирургии, Донецк, 2005
12. Пападюха Ю. Сучасні роботизовані комплекси, системи та пристрої у реабілітаційних технологіях. - К.:«Центр навчальної літератури». 2018. – 324 с.
13. Пронин В.А. Дифференциальная диагностика острого аппендицита. Медицина неотложных состояний. Харьков. 5(18). 2008. С.21-25

14. Пронин В.А., Бойко В.В. Патология червеобразного отростка и аппендэктомия. – Харьков: «СІМ». 2007. -272 с.
15. Радзіховський А.П. і соавт. Еталони практичних навичок для лікарів-інтернів зі спеціальності “Хірургія”. Київ-Рівне., 2001-124 с.
16. Рубцов М.Л., Сяба М.С. Методичні вказівки до виконання діагностичних досліджень у ГВКГ. Київ., 1999-23 с.
17. Саенко В.Ф., Грубник В.В., Грубник Ю.В., Четвериков С.Г. Современные методы лечения язвенной болезни. - К.: Здоров'я, 2002. - 272 с.
18. Скрипченко Д.Ф. Неотложная хирургия брюшной полости. К. Здоров'я, 1989, 384 стр.
19. Слонецький Б.І., Тутченко М.І., Онищенко С.М. [та ін.]. Гостра злукова кишкова непрохідність: історичні надбання та реалії сучасності. – К.:Інтерсервіс, 2018. – 150 с.
20. Тоскин К.Д., Жебровский В.В. Грыжи брюшной стенки. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Медицина, 1990-272 с.
21. Тутченко М.І. Перфоративна виразка шлунку та 12-ти палої кишки. Клініка. Діагностика. Лікування. Київ., 2001-33 с.
22. Тутченко М.І., Денисенко В.М., Світличний Е.В., Панов Ф.І. Актуальні питання абдомінальної хірургії (курс лекцій).- К., 2005.- 242 с.
23. Тутченко М.І., Світличний Е.В. та ін. Перфоративна виразка шлунку та дванадцятипалої кишки. Клініка, діагностика, лікування / Методичні рекомендації. - Київ, 2001. – 46 с.
24. Хірургія (За ред. Лисенка.Б.П., Шейка В.Д., Хімича С.Д.). - К.:Медицина. 2010. – 720 с.
25. Шалимов А. А., Саенко В. Ф. Хирургия пищеварительного тракта. - Киев: Здоров'я, 1987. - 567 с.
26. Шалимов А.А. и соавторы. Острый перитонит. Киев, Наукова думка, 1981, стр.284.
27. Шалимов А.А. Хирургия печени и желчных путей. Киев: Здоров'я, 1993. - 512 с.
28. Шалимов А.А., Резваки С.Н. Атлас операций на органах брюшной полости. Киев: Здоров'я, 1985.
29. Шалимов А.А., Саенко В.Ф. Хирургия желудка и двенадцатиперстной кишки. Киев: Здоров'я, 1972. - С. 179-319.
30. Шалимов А.А., Саенко В.Ф. Хирургия пищеварительного тракта. Киев: Здоров'я, 1987. - 567 с.
31. Шалимов А.А., Шалимов С.А., Нечитайло М.Е. Хирургия печени и желчевыводящих путей. К., Здоров'я, 1993.
32. Шалимов А.А., Шалимов С.А., Нечитайло М.Е., Радзиховский А.П. Хирургия поджелудочной железы. – Симферополь: Таврида, 1997. – 560 с.
33. Шалимов С.А., Радзиховский А.П., Нечитайло М.Е. Острый панкреатит и его осложнения, Киев: Наукова думка, 1990. - 271 с.
34. Юджин Б. Керн, Дэвид А. Шеррис. Базовые хирургические навыки. - М.:ГЭОТАР-Медиа. 2016. – 220 с.

ПРОКТОЛОГІЯ

Тема 1. Організація проктологічної допомоги у медичній службі Збройних сил України та системі охорони здоров'я МОЗ України.

Історія розвитку проктології, вклад вчених України в становлення проктологічної школи. Організація спеціалізованої допомоги проктологічним хворим. Організація проктологічної поліклінічної допомоги. Організація проктологічної допомоги в умовах загально-хірургічних стаціонарів. Питання етики та деонтології в професійній діяльності лікаря-проктолога.

Тема 2. Випадіння прямої кишки. Стриктур прямої кишки. Неспецифічні параректальні нориці. Геморой. Анальна тріщина. Пілонідальні кісти крижово-куприкової ділянки (епітеліальний куприковий хід).

Патогенез, діагностика та сучасні принципи лікування випадіння прямої кишки. Особливості загально-клінічних та спеціальних методів обстеження. Загальні і окремі питання діагностики. Особливості хірургічного лікування та післяопераційного періоду. Сучасні принципи та методи хірургічного лікування, сучасний зміст та методики консервативного лікування.

Патогенез, діагностика та сучасні принципи лікування стриктур прямої кишки. Особливості загально-клінічних та спеціальних методів обстеження. Загальні і окремі питання діагностики. Особливості хірургічного лікування та післяопераційного періоду. Сучасні принципи та методи хірургічного лікування, сучасний зміст та методики консервативного лікування. Особливості ведення хворих у післяопераційному періоді. Медична реабілітація, диспансеризація та військово-лікарська експертиза.

Патогенез, діагностика та сучасні принципи лікування геморою. Сучасні принципи та методи хірургічного лікування геморою, сучасний зміст та методики консервативного лікування. Особливості ведення хворих у післяопераційному періоді.

Патогенез, діагностика та сучасні принципи лікування гострих та хронічних тріщин заднього проходу. Особливості загально-клінічних та спеціальних методів обстеження. Загальні і окремі питання діагностики. Особливості хірургічного лікування та післяопераційного періоду. Сучасні принципи та методи хірургічного лікування гострих та хронічних тріщин заднього проходу, сучасний зміст та методики консервативного лікування. Особливості ведення хворих у післяопераційному періоді.

Патогенез, діагностика та сучасні принципи лікування гострих та хронічних епітеліальних куприкових ходів. Особливості хірургічного лікування та післяопераційного періоду. Сучасні принципи та методи хірургічного лікування гострих та хронічних епітеліальних куприкових ходів, сучасний зміст

та методики консервативного лікування. Військово-лікарська експертиза та медична реабілітація.

Тема 3. Рак та доброякісні пухлини прямої кишки. Пресакральні дермоїдні кісти і тератоїдні пухлини.

Рак ободової кишки. Доброякісні пухлини та їх класифікації. Клінічні групи хворих. Сучасні методи діагностики пухлинних захворювань та загальні принципи терапії. Особливості хірургічного лікування та післяопераційного періоду. Абластика та антибластика.

Етіологія та патогенез дермоїдних кіст та тератоїдних пухлин промежини та параректальних клітковинних просторів, клінічні групи хворих. Клініка, діагностика, та диференційна діагностика. Методи оперативного лікування дермоїдних кіст та тератоїдних пухлин промежини та параректальних клітковинних просторів. Сучасні методи діагностики та загальні принципи терапії.

Принципи медичної реабілітації та військово-лікарської експертизи.

Диспансерне спостереження хворих із злоякісними та доброякісними захворюваннями товстої кишки.

Тема 4. Травматичні пошкодження товстої та прямої кишки.

Патогенез, діагностика та сучасні принципи лікування пошкоджень прямої та ободової кишки. Особливості загально-клінічних та спеціальних методів обстеження. Загальні і окремі питання діагностики. Особливості хірургічного лікування та післяопераційного періоду. Сучасні принципи та методи хірургічного лікування, сучасний зміст та методики догляду за постраждалими з протиприродним відхідником. Особливості ведення хворих у післяопераційному періоді. Якість життя пацієнтів з колостомою.

Медична реабілітація, диспансеризація та військово-лікарська експертиза.

Тема 5. Неспецифічний виразковий коліт. Хвороба Крона.

Патогенез, діагностика та сучасні принципи лікування неспецифічного виразкового коліту. Особливості загально-клінічних та спеціальних методів обстеження. Загальні і окремі питання діагностики. Особливості хірургічного лікування та післяопераційного періоду. Сучасні принципи та методи хірургічного лікування, сучасний зміст та методики консервативного лікування.

Патогенез, діагностика та сучасні принципи лікування хвороби Крона. Особливості загально-клінічних та спеціальних методів обстеження. Загальні і окремі питання діагностики. Особливості хірургічного лікування та післяопераційного періоду. Сучасні принципи та методи хірургічного лікування, сучасний зміст та методики консервативного лікування. Особливості ведення хворих у післяопераційному періоді.

Медична реабілітація, диспансеризація та військово-лікарська експертиза.

Тема 6. Відновлення кишкової прохідності у хворих з колостомами та кишковими норицями.

Види стом. Етіологія, патогенез штучних кишкових нориці та колостом. Показання до виконання оперативних втручань, що завершуються накладанням колостоми або протиприродного відхідника. Реабілітаційний підхід при формуванні стом. Підходи до реконструктивно-відновних операцій. Методи реконструктивно-відновних операцій:

- А) реконструктивно-відновні операції у онкологічних хворих;
- Б) реконструктивно-відновні операції після травматичних пошкоджень товстої кишки.

Особливості ведення хворих у післяопераційному періоді.

Медична реабілітація, диспансеризація та військово-лікарська експертиза. Якість життя пацієнтів з колостомою.

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Євтушенко О.І. Онкологічна проктологія. Навчальний посібник. – К.: Вістка, 2012. – 392 с.
2. Євтушенко О.І., М'ясоєдов Д.В., Шевелюк С.Б. Ендоскопія товстої кишки: Навчальний посібник. – К.: Вістка, 2007. – 292 с.
3. Мілиця М.М., Торопов Ю.Д., Давидов В.І. Проктологія: навчально-методичний посібник. – Запоріжжя, Просвіта, 2003. – 172 с.
4. Русин В.І., Боршош Ю.Ю., Чобей С.М. Довідник з колопроктології. – Ужгород, Вета-Закарпаття, 2001. – 172 с.
5. Шалімов С.О., Євтушенко О.І., М'ясоєдов Д.В. Сучасна діагностика і лікування злоякісних пухлин ободової кишки. – Київ: Четверта хвиля, 2004. – 248 с.
6. Адлер Г. Болезнь Крона и язвенный колит / Пер. с нем. А.А.Шептулина. – М.: Геотармед, 2001. – 500 с.
7. Александров В.Б. Лапароскопические технологии в колоректальной хирургии. – М.: Медпрактика-М, 2003. – 188 с.
8. Емельянов С.И., Федоров И.В. Инструменты и приборы для малоинвазивной хирургии. – СПб.: - Человек, 2004. – 144 с.
9. Клиническая оперативная колопроктология: Руководство для врачей / Под ред. Федорова В.Д., Воробьева Г.И., Ривкина В.Л. – М.: ГНЦ проктологии, 1994. – 432 с.
10. Лапароскопическая хирургия. Атлас/Теодор Н.Паппас, Аврора Д.Приор, Михаэль С.Харниш; пер. с англ. под ред. проф. С.С.Харнаса. – М.:Геотар-Медиа, 2012. – 388 с.
11. Малоинвазивная колопроктология: Пер. с англ./ Под ред. М.Е.Аррегни, Дж.М.Саккиера. – М.: Медицина, 1999. – 280 с.

12. Мальцев В.Н. Медицинская реабилитация больных с неопухолевыми заболеваниями прямой кишки, анального канала и мягких тканей промежности. – Харьков, Торнадо, 2004. – 202 с.
13. Одарюк Т.С., Воробьев Г.И., Шельгин Ю.А. Хирургия рака прямой кишки. – М.: Дедалус, 2005. – 256 с.
14. Оскретков В.И. Механический шов в абдоминальной хирургии. Барнаул: Изд-во Алт.ун-та, 2001. – 80 с.
15. Федоров И.В., Сигал Е.И., Славин Л.Е. Эндоскопическая хирургия. – М.: ГЭОТАР МЕДИЦИНА, 2009. – 544 с.
16. Уилисс К.Р. Атлас тазовой хирургии. – М.: Медицинская литература, 1999. – 540 с.
17. Aarons CB. Laparoscopic surgery for Crohn disease: a brief review of the literature. *Clin Colon Rectal Surg.* 2013;26:122–127.
18. Alleblas CC, Velthuis S, Nieboer TE, Sietses C, Stegeman DF. The Physical Workload of Surgeons: A Comparison of SILS and Conventional Laparoscopy. *Surg Innov.* 2015;22:376–381.
19. Aly EH. Robotic colorectal surgery: summary of the current evidence. *Int J Colorectal Dis.* 2014;29:1–8.
20. Atallah S, Martin-Perez B, Keller D, Burke J, Hunter L. Natural-orifice transluminal endoscopic surgery. *Br J Surg.* 2015;102:e73–e92.
21. Auyang ED, Santos BF, Enter DH, Hungness ES, Soper NJ. Natural orifice transluminal endoscopic surgery (NOTES(®)): a technical review. *Surg Endosc.* 2011;25:3135–3148.
22. Blackmore AE, Wong MT, Tang CL. Evolution of laparoscopy in colorectal surgery: an evidence-based review. *World J Gastroenterol.* 2014;20:4926–4933.
23. Brouquet A, Nordlinger B. Minimally-invasive approach for rectal cancer surgery. *Lancet Oncol.* 2014;15:680–681.
24. Buskens CJ, Sahami S, Tanis PJ, Bemelman WA. The potential benefits and disadvantages of laparoscopic surgery for ulcerative colitis: A review of current evidence. *Best Pract Res Clin Gastroenterol.* 2014;28:19–27.
25. Carnuccio P, Jimeno J, Parés D. Laparoscopic right colectomy: a systematic review and meta-analysis of observational studies comparing two types of anastomosis. *Tech Coloproctol.* 2014;18:5–12.
26. Chambers WM, Bicsak M, Lamparelli M, Dixon AR. Single-incision laparoscopic surgery (SILS) in complex colorectal surgery: a technique offering potential and not just cosmesis. *Colorectal Dis.* 2011;13:393–398.
27. Cirocchi R, Trastulli S, Farinella E, Guarino S, Desiderio J, Boselli C, Parisi A, Noya G, Slim K. Intracorporeal versus extracorporeal anastomosis during laparoscopic right hemicolectomy - systematic review and meta-analysis. *Surg Oncol.* 2013;22:1–13.
28. Corman ML., Gravie JF. et al., Stapled haemorrhoidopexy: a consensus position paper by an international working party – indications, contra-indications and technique, *Colorectal Disease*, 5, 304–310.

29. Dhumane PW, Diana M, Leroy J, Marescaux J. Minimally invasive single-site surgery for the digestive system: A technological review. *J Minim Access Surg.* 2011;7:40–51.
30. Fuchs KH, Breithaupt W, Varga G, Schulz T, Reinisch A, Josipovic N. Transanal hybrid colon resection: from laparoscopy to NOTES. *Surg Endosc.* 2013;27:746–752.
31. Gaertner WB, Kwaan MR, Madoff RD, Willis D, Belzer GE, Rothenberger DA, Melton GB. The evolving role of laparoscopy in colonic diverticular disease: a systematic review. *World J Surg.* 2013;37:629–638.
32. Ganio E, Altomare D, et al., Long-term outcome of a multi-centre randomized clinical trial of stapled haemorrhoidopexy versus Milligan-Morgan haemorrhoidectomy, *Brit J Surg* 94(8):1033- 1037.
33. Gerjy R, Lindhoff-Larson, et al., Randomized clinical trial of stapled haemorrhoidopexy performed under local perianal block versus general anaesthesia, *Brit J Surg* 95(11):1344-1351.
34. Dasari BV, McKay D, Gardiner K. Laparoscopic versus Open surgery for small bowel Crohn’s disease. *Cochrane Database Syst Rev.* 2011;(1):CD006956.
35. Jayarman S, Colquhoun P, Malthaner R, Stapled hemorrhoidopexy is associated with a higher long-term recurrence rate of internal hemorrhoids compared with conventional excisional hemorrhoid surgery, *Dis Colon Rectum* 50(9):1297-1305.
36. Kessler H, Mudter J, Hohenberger W. Recent results of laparoscopic surgery in inflammatory bowel disease. *World J Gastroenterol.* 2011;17:1116–1125.
37. Leblanc F, Champagne BJ, Augestad KM, Stein SL, Marderstein E, Reynolds HL, Delaney CP. Single incision laparoscopic colectomy: technical aspects, feasibility, and expected benefits. *Diagn Ther Endosc.* 2010;2010:913216.
38. Longo A, Treatment of hemorrhoids disease by reduction of mucosa and hemorrhoidal prolapse with a circular suturing device: a new procedure, *Proceedings of the 6th World Congress of Endoscopic Surgery, Rome, Italy, June 1998: 777-784.*
39. Maggiori L, Panis Y. Laparoscopy in Crohn’s disease. *Best Pract Res Clin Gastroenterol.* 2014;28:183–194.
40. Morino M, Arezzo A, Allaix ME. Transanal endoscopic microsurgery. *Tech Coloproctol.* 2013;17 Suppl 1:S55–S61.
41. Ortiz H, Marzo J, et al., Stapled hemorrhoidopexy vs diathermy excision for fourth-degree hemorrhoids: a randomized, clinical trial and review of the literature, *Dis Colon Rectum* 48(4):809- 815.
42. Park EJ, Cho MS, Baek SJ, Hur H, Min BS, Baik SH, Lee KY, Kim NK. Long-term oncologic outcomes of robotic low anterior resection for rectal cancer: a comparative study with laparoscopic surgery. *Ann Surg.* 2015;261:129–137.
43. Shao W, Li G, et al., Systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials comparing stapled haemorrhoidopexy with conventional haemorrhoidectomy, *Brit J Surg* 95(2):147-160.
44. Sileri P, Stolfi V, et al., Stapled hemorrhoidopexy: a prospective study from pathology to clinical outcome, *J Gastrointestinal Surg* 11(12):1662-1668.

45. Søndena K, Quirke P, Hohenberger W, Sugihara K, Kobayashi H, Kessler H, Brown G, Tudyka V, D'Hoore A, Kennedy RH, et al. The rationale behind complete mesocolic excision (CME) and a central vascular ligation for colon cancer in open and laparoscopic surgery : proceedings of a consensus conference. *Int J Colorectal Dis.* 2014;29:419–428
46. Surgical Care and Outcomes Assessment Program (SCOAP) Collaborative, Kwon S, Billingham R, Farrokhi E, Florence M, Herzig D, Horvath K, Rogers T, Steele S, Symons R, Thirlby R, Whiteford M, Flum DR. Adoption of laparoscopy for elective colorectal resection: a report from the Surgical Care and Outcomes Assessment Program. *J Am Coll Surg.* 2012;214:909–18.e1.
47. Tan JJ, Tjandra JJ. Laparoscopic surgery for Crohn's disease: a meta-analysis. *Dis Colon Rectum.* 2007;50:576–585.
48. Tjandra J and Chan M, Systematic review on the procedure for prolapsed and hemorrhoids (stapled hemorrhoidopexy), *Dis Colon Rectum* 50(6):878-892.
49. Torres RA, Orban RD, Tocaimaza L, Vallejos Pereira G, Arévalo JR. Transvaginal specimen extraction after laparoscopic colectomy. *World J Surg.* 2012;36:1699–1702.
50. Williams R. et al., Stapled hemorrhoidopexy height as outcome indicator, *Am J Surg* 2007; 193:336-340.
51. Yang TX, Chua TC. Single-incision laparoscopic colectomy versus conventional multiport laparoscopic colectomy: a meta-analysis of comparative studies. *Int J Colorectal Dis.* 2013;28:89–101.

ХІРУРГІЯ СУДИН

Тема 1. Клінічна анатомія серцево-судинної системи людини. Загально клінічні та спеціальні методи дослідження судин. Семіотика в ангіохірургії.

Клінічна анатомія серцево-судинної системи людини.

Патофізіологічні і патологоанатомічні зміни при захворюваннях судин. Функціональні проби дослідження судин. Інструментальні методи дослідження судин (реовазографія, флебографія, ангіографія, лімфографія та ін.). Доплерографія. Застосування доплерографії при пошкодженнях магістральних судин кінцівок. Індекс пошкодженої кінцівки.

Семіотика в ангіохірургії.

Тема 2. Хронічна венозна недостатність.

Первинне варикозне ураження вен нижніх кінцівок. Етіологія, діагностика, патогенез. Класифікація CEAP. Задачі оперативного лікування. Консервативне лікування варикозної хвороби нижніх кінцівок. Патогенез і клінічні прояви посттромботичної хвороби. Діагностика. Оперативні

втручання, мета яких припинити патологічний рефлекс крові. Причини післяопераційних рецидивів.

Малоінвазивні сучасні методики лікування варикозної хвороби нижніх кінцівок.

Медична реабілітація, диспансеризація та військово-лікарська експертиза військовослужбовців після перенесених хронічних венозних захворювань та оперативних утручань на венах.

Тема 3. Облітеруючі захворювання артерій.

Облітеруючий атеросклероз. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування. Прогноз.

Облітеруючий ендартеріт. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика. Лікування.

Облітеруючий тромбангіт. (Хвороба Бюргера). Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, лікування.

Діабетична ангіопатія нижніх кінцівок. Етіологія, клініка, діагностика, патогенез, лікування. Прогноз.

Медична реабілітація, диспансеризація та військово-лікарська експертиза військовослужбовців після перенесених гострих артеріальних захворювань та оперативних утручань на артеріях.

Тема 4. Флеботромбози та тромбоемболічні ускладнення.

Тромбофлебіт поверхневих та глибоких вен нижніх кінцівок. Класифікація тромбофлебітів. Гострий тромбофлебіт поверхневих та глибоких вен. Диференційна діагностика гострих тромбофлебітів. Оперативне і консервативне лікування гострих тромбофлебітів.

Тромбопілефлебіт. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика. Методи лікування. Прогноз.

Тромбоемболія легеневої артерії. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика. Методи лікування. Прогноз.

Слоновість. Етіологія, патогенез. Методи лікування.

Медична реабілітація, диспансеризація та військово-лікарська експертиза військовослужбовців після перенесених ускладнених та гострих венозних захворювань та оперативних втручань на венах.

Тема 5. Травматичні пошкодження судин.

Загальна характеристика та статистика пошкоджень та поранень магістральних судин у мирний та воєнний час. Класифікація і особливості патогенезу бойових пошкоджень та поранень магістральних судин. Мінно-вибухова травма з пошкодженням магістральних судин. Клініка та діагностика бойових ушкоджень пошкоджень та поранень магістральних судин. Гостра артеріальна ішемія кінцівок. Гостра венозна недостатність кінцівок. Методи

діагностики пошкоджень та поранень магістральних судин: ультразвукове дослідження, комп'ютерна томографія, магнітно-резонансна томографія. Принципи досліджень та інтерпретація результатів. Особливості клінічної картини при пораненнях і травмах магістральних судин в залежності від локалізації (черевна чи грудна порожнина, шия, таз, проксимальні та дистальні сегменти кінцівок). Оцінка тяжкості бойових пошкоджень та поранень магістральних судин.

Медична допомога на рівнях медичного забезпечення, сортування поранених з травмою магістральних судин: базовий рівень, перший рівень, другий рівень, третій рівень, четвертий рівень медичного забезпечення. Принципи застосування кровоспинного джгута: показання і протипоказання, правила накладання, маркування та контролю. Підручні і табельні засоби тимчасової зупинки кровотечі.

Хірургічна тактика при вогнепальних пораненнях магістральних судин. Зміст первинної хірургічної обробки при пораненнях і травмах магістральних судин. Тимчасове шунтування судин та судинний шов: види, показання, техніка виконання. Фасціотомія на сегментах кінцівок. Ампутація кінцівок за первинними та вторинними показаннями при гострій артеріовенозній недостатності після поранень та травм магістральних судин. Види, рівні виконання та техніка виконання. Протипоказання до шунтування та протезування магістральних судин.

Хірургічна тактика при бойових невогнепальних травмах магістральних судин. Безпосередні та віддалені ускладнення бойових травм магістральних судин. Контрактура Фолькмана. Принципи «damage control» при лікуванні травм та поранень магістральних судин. REBOA.

Медична реабілітація після бойових травм магістральних судин. Обсяг спеціалізованої та високоспеціалізованої ангіологічної допомоги (четвертий та п'ятий рівень медичного забезпечення). Критерії ефективності лікування та реабілітації та очікувані результати лікування після поранень і травм магістральних судин.

Медична реабілітація, диспансеризація та військово-лікарська експертиза після консервативного та хірургічного лікування ушкоджень судин.

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Бондаревський А.О., Коваль Б. М., Роговський В.М. Клінічні практичні настанови медичної служби НАТО з ушкодження судин // Хірургія України. – 2017. - №1 (61). – С.11-17.

2. Бондаревський А.О., Роговський В.М., Олійник Ю.М. Травма магістральних судин. в кн. «Военно-польова хірургія». Розділ 20 / за ред. Я.Л. Заруцького, В.М. Запорожана. – Одеса: ОНМедУ, 2016. – С. 390-415.

3. Бойова травма серця, грудної аорти та магістральних судин кінцівок: посібник / Лазоришинець В.В., Хоменко І.П., Корда М.М. та ін. / під загальною редакцією Цимбалюка В.І. – Тернопіль: ТНМУ, 2019. – 429 с.

4. Бураковский В.И., Бокерия Л.А. и др. Сердечно-сосудистая хирургия: руководство / Под ред. акад. АМН СССР В.И. Бураковского, проф. Л.А. Бокерия. — М.: Медицина, 1989. - 752 с.
5. Ващенко М.А. Хирургия окклюзий брюшной аорты и магистральных артерий нижних конечностей. — Киев. — 1999. — 292 с.
6. Ващенко М.А., Мамчич В.И., Мишалов В.Г. Облитерирующий эндартериит. Монографія – Принт-Експресс, 2007. — 224 с.
7. Діагностика та лікування гострої тромбоемболії легеневої артерії / Клінічні рекомендації // Клінічна флебологія. — 2017. — Т. 10. - № 1. — С. 6-41.
8. Долинин В.А., Бисенков Н.П. Операции при ранениях и травмах. — «Фолиант». — 2005. — 192 с.
9. Литвинова Н.Ю., Жебеленко Я.Г., Шкира М.Н. Молекулярные маркеры артериальной ишемии // Серце і судини. — 2016. - № 3 (55). — С. 111-117.
10. Ляховський В. І., Городова-Андрєєва Т. В., Кизименко О. О. Сучасні реалії та перспективи застосування аргініну як донатора оксиду азоту в лікуванні гнійних ран //Хірургія України.— 2018.— № 2 .— С. 93—97.
11. Методичні розробки до практичних занять з хірургії (навчальний посібник). Модуль 2. — К.: Видавничий дім «Асканія», 2009. — 389 с.
12. Мішалов В.Г. Практикум з хірургії (навчальний посібник). Модуль 4 / Мішалов В.Г., Маркулан Л.Ю., Бурка А.О. [та ін.]. — К.: ТОВ «ВІТ-А-ПОЛ», 2012. — 640 с.
13. Мішалов В.Г., Бурка А.О., Бідний В.Г. та ін. Лекції з госпітальної хірургії: навчальний посібник / За ред. д-ра мед. наук, проф. В.Г. Мішалова. — У 3-х т. — Т. I-III. —2-ге вид., перероб. і доп. — К.: Видавничий дім «Асканія», 2008.
14. Мішалов В.Г., Кузьменко О.В., Маркулан Л.Ю., Бурка А.О. Вплив ендовазальної лазерної коагуляції використанням радіальних і торцевих світловодів на гістологічні зміни стінки вен різного діаметра // Хірургія України. — 2016. — №4 (60). — С. 67-72.
15. Нікульніков П. І., Ратушнюк А. В. Досвід застосування препарату «пентотрен» у пацієнтів з облітерувальними захворюваннями периферичних артерій // Хірургія України. — 2018.— № 3(67) .— С. 68-70.
16. Огнестрельные ранения сосудов (Опыт гражданской войны) — Гаибов А.Д., Белов Ю.В., Султанов Д.Д., Калмыков Е.Л. — Душанбе. 2015. — 132 с.
17. Роговський В. М., Коваль Б. М., Бондаревський А. О., Августинович І. І., Родіонов О. С., Голінко В. М. Застосування тимчасового артеріального шунта при вогнепальних пораненнях судин нижніх кінцівок (огляд та методика тимчасового шунтування) // Хірургія України. — 2018. - №4 (68). — С.74-80.
18. Родионов О.С. Порівняння результатів використання торцевих та радіальних лазерних світловодів у лікуванні варикозної хвороби нижніх кінцівок // Хірургія України. — 2016. — №4 (60). — С. 73-79.

19. Тураев П.И. Хроническая венозная недостаточность и трофические язвы нижних конечностей. – Винница: Нова книга, 2005. – 208 с.
20. Тураев П.И., Бобров О.Е., Семенюк Ю.С., Мендель Н.А., Музь Н.И. Венозный тромбоз нижних конечностей и тромбоэмболия легочной артерии. – К. Феникс, 2002. – 118 с.
21. Українські міждисциплінарні клінічні рекомендації по профілактиці, діагностиці та лікуванню венозних тромбоемболічних ускладнень // Клінічна флебологія. – 2017. – Т. 10. - № 1. – С. 42-79.
22. Ферстрате М., Фермилен Ж. Тромбозы: пер. с франц. – М.: Медицина, 1986. – 336 с.
23. Флебология: Руководство для врачей / Савельев В.С., Гологорский В.А., Кириенко А.И. и др. Под ред. В.С. Савельева . – М.: Медицина. – 2001. – 664 с.
24. Ханевич М.Д., Хрупкин В.И., Щелоков А.Л., Ивашкин А.Н., Фоминых Е.М. Осложненные формы хронической венозной недостаточности нижних конечностей. М.: МедЭкспертПрес; Петрозаводск: ИнтелТек, 2003. – 176 с.
25. Шалимов А.А., Дрюк Н.Ф. Хирургия аорты и магистральных артерий ю – Киев: Здоров'я. – 1979. – 384 с.
26. Compartment syndrome (CS) and the role of Fasciotomy in extremity war wounds. JOINT TRAUMA SYSTEM CLINICAL PRACTICE GUIDELINE (JTS CPG). 2017 // http://www.usaisr.amedd.army.mil/cpgs/CPG_Index.pdf
27. JOINT TRAUMA SYSTEM CLINICAL PRACTICE GUIDELINE (JTS CPG). Vascular Injury (CPG ID: 46). http://www.usaisr.amedd.army.mil/cpgs/Vascular_Injury_12_Aug_2016.pdf
28. Rasmussen TE, Clouse WD, Jenkins DH, Peck MA, Eliason JL, Smith DL. Echelons of care and the management of wartime vascular injury: A report from the 332nd EMDG/ Air Force Theater Hospital Balad Air Base Iraq. Persp Vasc Endovasc Surg. 2006; 18(2):91-99.
29. Rasmussen TE, Clouse WD, Jenkins DH, Peck MA, Eliason JL, Smith DL. The use of temporary vascular shunts as a damage control adjunct in the management of wartime vascular injury. J. Trauma. 2006; 61(1):15-21.
30. Resuscitative Endovascular Balloon Occlusion of the Aorta (REBOA) for Hemorrhagic Shock. JOINT TRAUMA SYSTEM CLINICAL PRACTICE GUIDELINE (JTS CPG ID 38). 06 Jul 2017 // http://www.usaisr.amedd.army.mil/cpgs/CPG_Index.pdf
31. Rich's vascular trauma / edited by Todd E. Rasmussen, Nigel R.M. Tai.—Third edition. ELSEVIER, Philadelphia, 2016. – 350 p.
32. Wing W., Ji W, Wu X, Li J. Prolonged indwelling time of temporary vascular shunts is associated with increased endothelial injury in the porcine mesenteric artery. J. Trauma. 2011;70:1464-70.

Тема 1. Загальноклінічні та спеціальні методи дослідження щитовидної залози.

Зоб. Класифікація. Етіологія і патогенез. Клініка і діагностика. Ультразвукове дослідження, сканування щитовидної залози.

Тема 2. Дифузний токсичний зоб. Тиреотоксикози. Клініка. Діагностика і лікування.

Тема 3. Вузловий зоб. Рак щитовидної залози. Вузловий еутіреоїдний зоб. Диференційна діагностика. Клініка. Лікування.

Тема 4. Хронічний тиреоїдит (Рідля та Хашимото).

Етіологія. Патогенез. Класифікація. Клініка, діагностика та лікування.

Тема 5. Цукровий діабет.

Етіологія, патогенез, клініка. Класифікація. Лікування. Клінічний перебіг в залежності від важкості захворювання. Ускладнення та їх профілактика, лікування. Сучасні хірургічні принципи лікування.

Тема 6. Ульцерогенна аденома підшлункової залози.

Поняття про ульцерогенну аденому. Етіологія, патогенез, клініка і сучасні принципи лікування.

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Лебедева Р.Н. и соавт. Анестезиология и интенсивная терапия в эндокринной хирургии. Барнаул, Ак-КЕМ, 1995. - 175 с.
2. Кузин М.М. Хирургические болезни. М., 1996. - 704 с.
3. Окорочков А.Н. Лечение болезней внутренних органов. Минск, 1996. Т.2, 195 с.
4. Мумладзе РБ Моїлатова та ін. "Вісник хірургії", № 2, 1998 р.
5. Шевченко С.І. Сівожелезов А.В. М.М.Ж. №3, стр. 20-23. Киев 2001 р.
6. Брейдо І.С. Хирургическое лечение токсического зоба. М. 1979 г.

ГНІЙНА ХІРУРГІЧНА ІНФЕКЦІЯ

Тема 1. Хірургічна інфекція.

Етіологія, патогенез, клініка хірургічної інфекції. Класифікація. Діагностика стадій раньового процесу. Методи консервативного лікування, методи хірургічного лікування. Сучасні принципи застосування антибіотиків та інших хіміотерапевтичних препаратів. Надання першої лікарської і кваліфікованої допомоги хворим з гнійною хірургічною інфекцією. Військово-лікарська експертиза з приводу захворювань гнійною хірургічною інфекцією.

Тема 2. Загальна гнійна інфекція.

Етіологія, патогенез, клініка загальної гнійної інфекції. Збудники та їх якості. Клінічна класифікація. Сучасні методи діагностики та диференціальної діагностики. Особливості перебігу загальної гнійної інфекції. Вибір найбільш раціонального способу лікування. Методи консервативного лікування. Методи хірургічного лікування. Комплексне лікування сепсису. Новітні антибактеріальні препарати. Сучасні погляди на патогенез та лікування септичного шоку. Надання допомоги на етапах медичної евакуації. Методи профілактики. Військово-лікарська експертиза.

Тема 3. Неклостридіальна анаеробна інфекція.

Етіологія, патогенез, клініка неклостридіальної анаеробної інфекції, основні збудники та їх якості. Класифікація. Діагностика неклостридіальної анаеробної інфекції. Методи консервативного лікування. Особливості застосування антибактеріальних та протимікробних засобів. Методи хірургічного лікування. Військово-лікарська експертиза з приводу неклостридіальної анаеробної інфекції.

Тема 4. Гнійні захворювання шкіри та ПЖК.

Етіологія, патогенез, клініка гнійних захворювань шкіри та ПЖК, основні збудники та їх якості. Клінічна класифікація. Діагностика гнійних захворювань шкіри та ПЖК. Методи консервативного лікування. Особливості застосування антибактеріальних та протимікробних засобів. Вибір найбільш раціонального способу лікування хворих з гнійними захворюваннями шкіри та ПЖК. Методи хірургічного лікування. Сучасні погляди на комбіноване лікування кісткового та сухожильного панарицію. Військово-лікарська експертиза з приводу гнійних захворювань шкіри та ПЖК.

Тема 5. Бешиха.

Етіологія, патогенез, клініка бешихи. Збудники та їх якості. Клінічна класифікація. Диференціальна діагностика бешихи з іншими подібними захворюваннями. Особливості перебігу бешихи. Вибір найбільш раціонального способу лікування хворих з бешихою. Сучасні погляди на лікування різних

форм бешихи. Методи хірургічного лікування. Надання допомоги на етапах медичної евакуації. Військово-лікарська експертиза з приводу бешихи.

Тема 6. Гострий і хронічний мастит.

Етіологія, патогенез, клініка гострого і хронічного маститу, основні збудники та їх якості. Класифікація маститу. Сучасні методи діагностики та диференціальної діагностики гострого та хронічного маститу. Методи консервативного лікування. Особливості застосування антибактеріальних та протимікробних засобів. Методи хірургічного лікування. Вибір найбільш раціонального методу лікування. Профілактика гострого маститу. Ведення роз'яснювальної роботи серед жінок. Особливості обмеження лактації на період лікування гострого маститу. Військово-лікарська експертиза з приводу гострого і хронічного маститу інфекції.

Тема 7. Остеомієліт. Артрит. Бурсит.

Етіологія, патогенез, клініка, діагностика гнійних захворювань кісток, суглобів та суглобових сумок. Класифікація. Диференційна діагностика остеомієлітів та інших захворювань кісток. Визначити фазу перебігу остеомієліту. Особливості перебігу вогнепального остеомієліту. Методи консервативного лікування. Методи хірургічного лікування, показання, протипоказання та особливості передопераційної підготовки та післяопераційного ведення. Хірургічні втручання при гнійному артриті та бурситі. Військово-лікарська експертиза.

Тема 8. Залишкові гнійні вогнища черевної порожнини.

Етіологія, патогенез, клініка гнійних вогнищ черевної порожнини, основні збудники та їх якості. Клінічна класифікація. Особливості сучасної діагностики та диференційної діагностики гнійних вогнищ черевної порожнини. Вибір найбільш раціонального способу лікування хворих з гнійними вогнищами черевної порожнини. Методика консервативного лікування. Методи, показання та протипоказання до хірургічного лікування, особливості передопераційної підготовки та післяопераційного ведення хворих. Лікування хворих на етапах медичної евакуації. Застосування мінінвазивних методик в лікуванні хворих з гнійними вогнищами черевної порожнини. Військово-лікарська експертиза з приводу гнійних вогнищ черевної порожнини.

Тема 9. Гнійні захворювання заочеревинної клітковини.

Етіологія, патогенез, клініка гнійних захворювань заочеревинної клітковини, основні збудники та їх якості. Клінічна класифікація. Особливості сучасної діагностики та диференційної діагностики гнійних захворювань заочеревинної клітковини. Вибір найбільш раціонального способу лікування

хворих з гнійними захворюваннями заочеревинної клітковини. Методика консервативного лікування. Методи, показання та протипоказання до хірургічного лікування, особливості передопераційної підготовки та післяопераційного ведення хворих. Лікування хворих на етапах медичної евакуації. Застосування мінінвазивних методик в лікуванні хворих з гнійними захворюваннями заочеревинної клітковини. Військово-лікарська експертиза.

Тема 10. Анаеробна інфекція.

Етіологія, патогенез, клініка анаеробної інфекції. Збудники та їх якості. Клінічна класифікація. Сучасні методи діагностики та диференціальної діагностики. Особливості перебігу анаеробної інфекції. Вибір найбільш раціонального способу лікування хворих з анаеробною інфекцією. Сучасні погляди на лікування різних форм анаеробної інфекції. Методи хірургічного лікування. Надання допомоги на етапах медичної евакуації. Методи профілактики. Військово-лікарська експертиза.

Тема 11. Рідкісні форми гнійної інфекції.

Етіологія, патогенез, клініка флегмони Фурньє, еризепілоїду, туберкульозного сепсису Ландузі, сибірської виразки (шкірної форми), гнійних процесів, що викликані штучно. Збудники вищезазначених захворювань та їх якості. Клінічна класифікація. Сучасні методи діагностики та диференціальної діагностики. Особливості перебігу. Вибір найбільш раціонального способу лікування. Методи консервативного лікування. Особливості застосування антибактеріальних та протимікробних препаратів. Методи хірургічного лікування. Надання допомоги на етапах медичної евакуації. Методи профілактики. Військово-лікарська експертиза.

Тема 12. Правець.

Етіологія, патогенез, клініка правця. Збудники та їх якості. Клінічна класифікація. Сучасні методи діагностики та диференціальної діагностики. Особливості перебігу правця, перші прояви. Вибір найбільш раціонального способу лікування хворих з правцем. Методи консервативного лікування. Методи хірургічного лікування. Надання допомоги на етапах медичної евакуації. Методи профілактики. Військово-лікарська експертиза.

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Савельев В.С., Гельфанд Б.Р. Сепсис: классификация, клинико-диагностическая концепция и лечение: Практическое руководство. 3-е изд., доп.-/ “МИА”- 360 с - 2013г.
2. Савельев В.С., Гельфанд Б.Р. Сепсис: классификация, клинико-диагностическая концепция и лечение: Практическое руководство. 2-е изд., доп.-/ “МИА”- 352 с -2011г.

3. Фомин А., Зилькарнаев А., Яковлев В. Современные подходы к ведению больных тяжелым сепсисом и септическим шоком на основе доказательной медицины--// <http://www.mifua.com/archive/article/36518> //-2015
4. Хирургическая инфекция кожи и мягких тканей Практические рекомендации. С.А.Савельев и редакционный совет –Москва 2009г-93с.
5. Косульников С.О.Кутовий О.Б., Самарсьць Е.Ф. и др. Хірургічний сепсис. Дніпропетровськ, 2002. -- 63 с.
6. Военно-полевая хірургія. Учебник Под ред. Проф. Н.А.Ефименко. М.:Мсдщина, 2002. -- С-427-451.
7. Лещенко И.Г., Галкин Гнойная хирургическая инфекция. Самара: ГП «Перспектива», 2003. — 326 с.
8. Абдоминальная хирургическая инфекция Практическое руководство / Под ред. В.С.Савельева, Б.Р.Гельфанда- Москва «Литтера» 2006г-168с.
9. Infection in Surgical Practice – Williams, J. D. Williams, E. W. Taylor 2012p-328 с
10. Surviving Sepsis Campaign: International Guidelines for Management of Severe Sepsis and Septic Shock: 2008.
11. Ватазин Ф.В., Фомин А.М., Зилькарнаев А.Б. Послеоперационный перитонит, Хирургические концепции и методы экстракорпоральной гемокоррекции. – М.: Изд. БИНОМ, 2014. – 416с.
12. Кондратенко П.Г., Соболев В.В. Хирургическая инфекция. Практическое руководство / Донецк – 2007 – 512 с.
13. Хирургическая инфекция./ под ред. Я.Л. Заруцкого – К., «Медицина свыту» - 2009 – 296 с.
14. Білий В.Я., Русин В.І., Фомин П.Д., Жовтоножко О.І., Асланян С.А. Нариси хірургії хвороб виразки шлунку та дванадцятипалої кишки. Погляд на проблему очима хірургів. Ужгород: «Карпати», 2017. -336 с.
15. Белый В.Я., Заруцкий Я.Л., Жовтоножко А.И., Асланян С.А. Очерки хирургии боевой травмы живота. – К.: «МП Леся», 2016. -212с.
16. Заруцький Я.Л., Асланян С.А., Собко І.В., Сапа С.А. Інфекційні ускладнення поранень і травм. 2015. С. 138-158. / Вказівки з Воєнно-польової хірургії / за ред. Я.Л. Заруцького, А.А. Шудрака, К.: СПД Чалчинська Н.В., 2014. – 396 с.
17. Военно-польова хірургія : підручник /за ред. Я.Л. Заруцького, В.М. Запорожана. –Одеса: ОНМедУ, 2016.- 416 с.:іл.
18. Шейко В.Д. Хирургия поврежденных при политравме мирного и военного времени: учебное пособие/В.Д Шейко; ВГУЗУ «УМСА». – Полтава: ООО «АСМИ», 2015. – 557с.
19. Хирургические инфекции груди и живота: руководство для врачей / под ред. Б.Н. Котива, Л.Н. Бисенкова. – Санкт-Петербург: СпецЛит, 2016.- 617 с., ил.
20. Гнойная хирургическая инфекция: современные аспекты диагностики и лечения/ В.А. Лазаренко и др.- Курск: ГБОУ ВПО КГМУ Минздрава России, 2014. – 507 с., ил., табл.

21. Тарасенко В.С. Хирургическая инфекция мягких тканей (клинико-микробиологический аспект)/ В.С. Тарасенко, С.Б. Фадеев, О.В. Бухарин, Екатеринбург: УрО РАН. 2015.- 474 с.

22. Белий В.Я., Русин В.И., Фомин П.Д., Жовтоножко А.И. Очерки хирургии перитонита: Монография-Ужгород: Карпати, 2018. – 224с., ил.

23. Заруцький Я.Л., Трутяк І.Р., Асланян С.А. Інфекційні ускладнення поранень і травм. Воєнно-польова хірургія. Київ: Фенікс, 2018., С.212-234.

24. Трихліб В.І...Інфекційні захворювання у поранених. Воєнно-польова хірургія. Київ: Фенікс, 2018.,С.235-259.

25. Белый В.Я.. Русин В.И.. Фомин П.Д.,Жовтоножко. А.И., Асланян С.А. Очерки хирургии язвенной болезни желудка и двенадцатиперстной кишки: Монография-Ужгород: Карпати, 2017. – 336с.,с ил.

26. Заруцький Я.Л., Асланян С.А.. Компанієць А.О. Застосування вакуумної терапії при пораненнях і травмах різної локалізації. Пластична та реконструктивна хірургія. – 2018. - №4. – С.40-47.

ТОПОГРАФІЧНА АНАТОМІЯ ТА ОПЕРАТИВНА ХІРУРГІЯ

Тема 1. Хірургічна анатомія кінцівок. Операції на кінцівках.

Хірургічна анатомія верхніх та нижніх кінцівок. Клінічна картина запальних процесів на руці. Шляхи розповсюдження гнійних заплівів. Топографо-анатомічне обґрунтування розрізів при різних захворюваннях. Хірургічна анатомія поранень м'язких тканин, кисті та суглобів. Особливості вогнепальних поранень опорно-рухового апарату. Ампутації та екзартикуляції. Операції на суглобах.

Хірургічна анатомія підшкірних, підключичних вен. Доступи до них. операції на венах. Хірургічна анатомія артерій, доступи при операціях на артеріях. Обґрунтування техніки судинного шва, в тому числі з використанням судинно-зшиваючої апаратури. Поняття про мікрохірургічну техніку судинного шва. Анатомо-фізіологічні перспективи розвитку колатералей при перев'язці артерій в рані та на протязі.

Тема 2. Хірургічна анатомія голови та шиї.

Топографічна анатомія мозкового відділу голови. Оболонки мозку, синуси. Особливості розповсюдження епідуральних, субдуральних та субарахноїдальних гематом. Обґрунтування розрізів в ділянці мозкового відділу голови. Техніка хірургічної обробки вогнепальних ран черепа, зупинка кровотечі із синусів. Перев'язка середньої оболонкової артерії. Пластика дефектів кісток черепа. Хірургічна анатомія шиї та її органів. Хірургічна анатомія основного судинно-нервового пучка шиї. Топографія трахеї, стравоходу та щитовидної залози. Оголення сонної артерії. Трахеостомія,

оголення стравоходу, езофаготомія. Шляхи розповсюдження гнійних заплівів та гематом на шиї.

Тема 3. Хірургічна анатомія грудної стінки та органів грудної порожнини, операції на органах грудної клітки.

Хірургічна анатомія грудної стінки. Кістково-фасціальні простори та шляхи розповсюдження нагноювальних процесів. Методи дренування. Можливості використання м'язів грудної стінки для закритих травматичних дефектів тканин грудної стінки. Види торакотомій та їх характеристика з анатомо-фізіологічної точки зору. Плевра та її особливості. Поранення в ділянку грудей. Топографічне обґрунтування первинної хірургічної обробки ран грудей.

Середостіння як єдиний взаємозв'язаний комплекс органів. Клітковинні простори середостіння, їх зв'язок з клітковинними просторами шиї. Шляхи розповсюдження гною та методи дренування при медіастенітах. Хірургічна анатомія легень. Топографія кореня легень. Техніка краєвої резекції та інших операцій на легенях.

Хірургічна анатомія серця та техніка ушивання ран серця.

Тема 4. Хірургічна анатомія стінок живота, черевної порожнини, операції на органах черевної порожнини.

Пошарова будова ділянок передньої черевної стінки. Хірургічна анатомія гриж живота. Топографічне обґрунтування різних видів пластики при грижах. Помилки хірургічної техніки при кілопластиках. Хірургічна анатомія черевної порожнини. Хірургічна анатомія шлунка, печінки, селезінки, підшлункової залози, техніка зупинки кровотечі при пораненнях. Анатомо-фізіологічні основи лапаротомії та кишкового шва. Хірургічна анатомія тонкої та товстої кишки. Види кишкового шва. Кишкові анастомози та їх принципи відмінності. Апендектомія. Операції на тонкій та товстій кишках при пораненнях.

Тема 5. Хірургічна анатомія заочеревинної області.

Фасціальні листки та клітковинні шари заочеревинного простору. Хірургічна анатомія нирок та сечоводів. Обґрунтування техніки нефректомії. Хірургічна анатомія тазу та промежини. Поверхи порожнини малого тазу. Фасції тазу. Відношення очеревини до органів тазу. Хірургічна анатомія прямої кишки, сечового міхура та передміхурової залози. Епіцистомія та обґрунтування техніки дренування клітковинних просторів при вогнепальному пораненні та сечових запливах. Хірургічна анатомія матки та додатків.

Тема 6. Хірургічна анатомія хребта та спинного мозку, оперативні втручання на них.

Особливості будови хребта в шийному, грудному, поперековому відділах. Тверда мозкова оболонка спинного мозку. Кровообіг спинного мозку. Обґрунтування ламінектомії при пораненнях хребта.

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. К.І.Кульчицький та інші. Оперативна хірургія і топографічна анатомія. - Київ, "Вища школа", 1993.
2. К.И.Кульчицкий, И.И.Бобрик (ред.). Оперативная хирургия и топографическая анатомия. - Киев, "Вища школа", 1989.
3. В.В.Кованов (ред.). Оперативная хирургия и топографическая анатомия. - М., "Медицина", 1985.
4. Г.Е.Островерхов (ред.). Оперативная хирургия и топографическая анатомия. Изд. 3-е, - М., Медицина, 1972.
5. Ю.Ф.Исаков, Ю.М.Лопухин. Оперативная хирургия с топографической анатомией детского возраста. - М., "Медицина", 1977; 2-е изд. 1989.
6. Н.А.Мухин. Оперативная челюстно-лицевая хирургия. - Л., 1963.
7. А.Н.Максименко (ред.). Хирургическая анатомия живота. - Л., 1972.
8. В.И.Войленко, А.И.Меделян, В.М.Омельченко. Атлас операций на брюшной стенке и органах брюшной полости. - М., 1966.
9. И.Литтман. Брюшная хирургия. - Будапешт, 1970.
10. А.А.Шалимов, В.Н.Полупан. Атлас операций на пищеводе, желудке и двенадцатиперстной кишке. - М., 1975. - 456 с.
11. А.И.Рыжик. Атлас операций на прямой и толстой кишках. - М., 1969.- 342 с.
12. Д.П.Чухриенко, А.В.Люлько. Атлас операций на органах мочеполовой системы. - 1989.- 243 с.
13. Зайчик А.П. Основы общей патологии. - М.: Медицина. - 2001. - 243 с.
14. Кованов В.В. Оперативная хирургия и топографическая анатомия. Для ВУЗов. - М.: Медицина. – 2000. - 657 с.
15. Михайлов А.А. Анатомия человека. Для ВУЗов. - М.: Медицина. - 2000. - 543 с.
16. Сапин Н.Н. Карманный справочник анатомии человека в 3-х томах. - СПб. - 2000.

ТРАВМАТОЛОГІЯ І ОРТОПЕДІЯ

Тема 1. Обстеження хворих з травмами та захворюваннями опорно-рухової системи.

Загальні питання методики обстеження. Скарги, огляд, об'єктивне дослідження. Вимірювання кінцівки. Визначення функціональних можливостей опорно-рухової системи. Окремі питання обстеження хворих. Ліктьовий суглоб. Лінії та трикутник Гюнтера. Кульшовий суглоб. Огляд, об'єктивне дослідження, пальпація, рухливість та амплітуда рухів. Колінно-п'ятковий симптом, лінія Розера-Нелатона, симптом Тренделенбурга. Колінний суглоб. Огляд, об'єктивне дослідження. Пальпація, симптом Александрова. Пункція. Рентгенологічне дослідження. Рухливість та амплітуда рухів. Стійкість. Симптоми. Хребет. Огляд, пальпація хребта. Активні рухи. Підймання та випрямлення нижньої кінцівки. Підймання розігнутої в колінному суглобі нижньої кінцівки. Рентгенологічне дослідження.

Тема 2. Переломи. Класифікація, клініка, діагностика, лікування.

Загальні відомості про переломи. Види, механізми, статистика переломів. Клінічні синдроми при переломах кісток. Крововтрата. Травматичний шок, клініка, попередження та лікування травматичного шоку у хворих з переломами кісток. Жирова емболія, клінічні форми, діагностика, профілактика, лікування. Травматична хвороба, клінічні форми, лікування. Діагностика переломів, анамнез, симптоми, рентгенологічне дослідження. Допомога постраждалим з переломами кісток на догоспітальному етапі, транспортна іммобілізація при переломах хребта та кісток тазу, при пошкодженнях плечевого суглобу та верхньої кінцівки, при переломах нижньої кінцівки. Принципи лікування переломів кісток. Знеболювання. Види знеболювання та методики їх виконання. Репозиція уламків кісток. Ручна репозиція, репозиція уламків на ортопедичному столі або за допомогою апаратів. Витяжіння. Скелетне та нашкірне витяжіння. Репозиція апаратами черезкісткового остеосинтезу. Відкрита репозиція. Репаративна регенерація кісткової тканини. Засоби фіксації уламків кісток. Гипсова пов'язка. Показання та протипокази, правила накладання, догляд за хворими з гипсовими пов'язками, ускладнення. Лікувальні шини. Черезкістковий остеосинтез апаратами. Стабільно-функціональний остеосинтез. Військово-лікарська експертиза. Реабілітація постраждалих з переломами кісток. Особливості лікування переломів у дітей.

Тема 3. Відкриті і вогнепальні переломи.

Особливості патології вогнепальних переломів. Микробне забруднення ран. Діагностика вогнепальних переломів. Хірургічна обробка рани. Вогнепальні поранення суглобів. Надання допомоги та лікування поранених з вогнепальними переломами кісток та суглобів на етапах медичної евакуації. Невогнепальні відкриті переломи кісток. Класифікація, клініка, діагностика. Принципи хірургічного лікування на етапах медичної евакуації. Ускладнення.

Тема 4. Травма верхніх кінцівок.

Пошкодження м'яких тканин верхньої кінцівки. Класифікація, клініка, діагностика, лікування. Вивихи кісток верхньої кінцівки. Класифікація, клініка, діагностика, лікування, методики усунення вивихів. Переломи ключиці, плечевої кістки, кісток передпліччя та кисті на різних рівнях. Класифікація, клініка, діагностика, лікування. Стабільно-функціональний остеосинтез. Строки консолідації переломів кісток та повернення працездатності. Особливості пошкодження суглобів. Реабілітація хворих. Військово-лікарська експертиза.

Тема 5. Травма нижніх кінцівок.

Пошкодження м'яких тканин нижньої кінцівки. Класифікація, клініка, діагностика, лікування. Вивихи кісток нижньої кінцівки. Класифікація, клініка, діагностика, лікування, методики усунення вивихів. Переломи стегнової кістки, надколінника, кісток гомілки, ступні. Класифікація, клініка, діагностика, лікування. Стабільно-функціональний остеосинтез. Строки консолідації переломів кісток та повернення працездатності. Особливості пошкодження суглобів. Реабілітація хворих. Військово-лікарська експертиза.

Тема 6. Пошкодження тазу.

Механізм, біомеханіка та механогенез пошкоджень тазу. Нестабільність тазового кільця. Класифікація пошкоджень тазу. Особливості клінічного перебігу. Симптоми. Діагностика пошкоджень тазу. Методики інструментальних досліджень у постраждалих з нестабільними пошкодженнями тазу. Консервативне лікування постраждалих з пошкодженнями тазу. Особливості обстеження постраждалих з нестабільними пошкодженнями тазу. Зовнішня фіксація. Біомеханіка та методика виконання внутрішньої фіксації нестабільних пошкоджень тазу. Хірургічні доступи в хірургії пошкоджень тазу. Діагностика ускладнень. Реабілітація хворих. Військово-лікарська експертиза.

Тема 7. Пошкодження хребта.

Пошкодження м'яких тканин в ділянці хребта. Клініка, перша допомога, лікування. Перелом хребта. Класифікація, механізм. Переломи шийного відділу хребта. Класифікація, механізм, симптоми, перша допомога, лікування. Переломи грудних та поперекових хребців. Механізм, класифікація, симптоми, перша допомога, лікування. Реабілітація хворих. Військово-лікарська експертиза. Переломи поперечних та остистих виростків. Механізм, клініка, діагностика, лікування.

Тема 8. Ампутації кінцівок. Протезування.

Абсолютні та відносні показання. Показання до первинної та вторинної ампутації кінцівок. Сучасні принципи ампутацій та реконструкції куксей

кінцівок. Рівні ампутацій. Засоби та техніка ампутацій. Гільотинний засоб. Коловий засоб. Лоскутний засоб. Методи ампутацій кінцівок. Реконструктивні операції на куксах кінцівок. Особливості ампутацій та реконструктивних операцій на куксах кінцівок у дітей. Основні принципи протезування. Післяопераційний період та підготовка хворих до протезування. Реабілітація хворих. Військово-лікарська експертиза.

Тема 9. Ускладнення та наслідки травм кінцівок. Хибний суглоб. Повільна консолидація. Дефекти кісток , м'яких тканин. Остеомієліт.

Термінологія та класифікація остеомієліту. Етіологія та патогенез місцевих інфекційних ускладнень вогнепальних ран. Діагностика та клініка гострого або хронічного вогнепального остеомієліту. Додаткові методи діагностики. Лікування остеомієліту. Нормалізація гомеостазу, підвищення резистентності до інфекції, імунопрофілактика та імунотерапія, оксигенобаротерапія, корекція порушень місцевого кровотоку. Хірургічне лікування остеомієліту. Варіанти кісткової пластики. Хірургія гематогенного остеомієліту хребта. Фактори, що впливають на поліпшення репаративної регенерації кісткової тканини після ускладнених переломів кісток. Військово-лікарська експертиза. Реабілітація. Хибний суглоб. Повільна консолидація. Дефекти кісток, м'яких тканин.

Тема 10. Остеохондроз хребта.

Особливості дитячого хребта та їх клінічне значення. Вади статури. Аномалії розвитку хребта. Клиноподібні хребці та напівхребці. Порушення сегментації хребта. Блокування хребців. Spina bifida. Сакралізація та люмбалізація (перехідний попереково-крижовий хребець). Аномалії суглобових відростків. Sacrum acutum. Сколіоз. Етіопатогенез. Типи сколіозов. Визначення ступеню деформації. Остеохондроз хребта. Шийний остеохондроз. Грудний остеохондроз. Поперековий остеохондроз. Лікування остеохондрозу. Ускладнення при хірургічних втручаннях з приводу поперекового остеохондрозу. Спінальні стенози. Операційна техніка. Інтраопераційні та післяопераційні ускладнення. Ускладнення пов'язані з спонділодезом. Спонділоліз та спонділолістез. Реабілітація хворих. Військово-лікарська експертиза.

Тема 11. Дегенеративно-дистрофічні захворювання. Остеоартроз. Остеохондропатії, фіброзні дисплазії.

Етіологія, патологічна анатомія, класифікація. Остеохондропатії епіфізарних кінців довгих кісток: голівки стегнової кістки (хвороба Легга-Кальве-Пертеса), голівки II та III плюсневих кісток (друга хвороба Альбана-Келера), грудинного кінця ключиці. Остеохондропатії губчастих кісток: човноподібної кістки ступні (перша хвороба Альбана-Келера), напівмісячної

кістки кисті (хвороба Кінбека), тіла хребця (хвороба Кальве), сесамоподібної кістки I плюсне-фалангового суглобу (хвороба Ренандера-Мюлера). Остеохондропатії апофізів: горбистості великогомілкової кістки (хвороба Осгуд-Шлаттера), горба п'яткової кістки (хвороба Шинца), апофізів хребців (хвороба Шейнерманна-Мау-кіфоз юнаків), лонного з'єднання. Фіброзні остеодістрофії. Локалізована кісткова кіста. Гигантоклітинна пухлина. Гіперпаратиреоїдна остеодістрофія (хвороба Реклінгаузена). Хвороба Педжета. Етіологія. Клініка. Діагностика. Лікування. Військово-лікарська експертиза.

Тема 12. Статичні деформації.

Види статичних деформацій. Продольна плоскостопість. Відхилення I пальця ступні назовні. Молоткоподібні пальці ступні. Відхилення гомілки. Варусна деформація шийки стегна. Сколіоз. Хвороби перенавантаження кісток (патологічна перебудова) у військовослужбовців. Етіологія, клініка, діагностика, принципи лікування, профілактика. Військово-лікарська експертиза.

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Анкин Н.Л. Травматология. Европейские стандарты диагностики и лечения /Н.Л.Анкин, Л.Н.Анкин. - Київ: Кн. плюс, 2016. – 455 с.
2. В кн. „Військова хірургія з хірургією надзвичайних ситуацій” /За ред. В.Я.Білого. 14 розділ – Тернопіль: Укрмедкнига, 2004. – 324 с.
3. Вказівки з воєнно-польової хірургії /за ред. Я.Л.Заруцького, А.А.Шудрака. – К.: СПД Чалчинська Н.В., 2014. – 396 с. Розділ 21, С. 330-350.
4. Воєнно-польова хірургія: підручник /Я.Л.Заруцький, В.М.Запорожан, В.Я.Білий, В.М.Денисенко [та ін.]; за ред. Я.Л.Заруцького, В.М.Запорожана. – Одеса: ОНМедУ, 2016. – 416 с. Розділ 19, С.359-389.
5. Курс лекцій по ортопедии и травматологи /под ред. В.Ф. Прозоровского. - Харьков, 2014. - 464 с.
6. Наказ міністра оборони України № 2 “Про затвердження положення про військово-лікарську експертизу та медичний огляд у Збройних Силах України” від 4 січня 1994 р. – Київ, 1995. – 448 с.
7. Наказ міністра оборони України № 207 “Про внесення змін та доповнень до наказу Міністра оборони України від 4 січня 1994 року № 2” від 12.07.99 р. – Київ, 1999. – 135 с.
8. Оперативная ортопедия /И.А.Мовшович. - Медицинское информационное агентство, 2018. – 448 с.
9. Оперативная ортопедия по Кемпбеллу /С. Терри Кэнел, Джеймс Х. Бити, Фредерик М. Азар. - ГЭОТАР-Медиа, 2018. – 584 с.
10. Оперативная ортопедия. Стенморское руководство /Тимоти Бриггс, Джонатан Майлз, Уильям Астон. - Издательство Панфилова, Бином. Лаборатория знаний, 2014. - 320 с.

11. Оперативные доступы в травматологии и ортопедии /Рудольф Бауэр, Фридун Кершбаумер, Зепп Пойзель. - Издательство Панфилова, Бином. Лаборатория знаний, 2015. - 408 с.
12. Ортопедия: Национальное руководство. - ГЭОТАР-Медиа, 2013. – 1018 с.
13. Ортопедія і травматологія в тестових питаннях та ситуаційних задачах: навч. посіб. /М.Л.Анкін, В.Й.Шуба, А.В.Білоноженко, О.А.Радомський, В.О.Левченко. - К.: Медінформ, 2010. - 239 с.
14. Ортопедія і травматологія: підручник для лікарів-інтернів і лікарів-слухачів закладів післядипломної освіти /за ред. М.І.Хвисюка; МОЗ України; ХМАПО. - Х.: Оберіг, 2013. - 656 с. - (Медицина ХХІ століття).
15. Травматология и ортопедия [Электронный ресурс]: учебник / [Н. В. Корнилов др.] ; под ред. Н. В. Корнилова. - 3-е изд., доп. и перераб. - М. : ГЭОТАР-Медиа, 2014. - 592 с. : ил. - Режим доступа: <http://www.studentlibrary.ru>
16. Травматология и ортопедия: учебник для студентов высших медицинских учебных заведений IV уровня аккредитации /Бурьянов А.А., Голка Г.Г., Климовицкий В.Г., Лоскутов А.Е., Ивченко В.К. и др.; под ред. Голки Г.Г. и др. - Вінниця: Нова кн., 2016. - 447 с.
17. Травматологія та ортопедія: підручник для студ. вищих мед. навч. закладів /за ред.: Голки Г.Г., Бур'янова О.А., Климовицького В.Г. – Вінниця: Нова Книга, 2014. – 416 с.
18. Климовицького В.Г. – Вінниця: Нова Книга, 2014. – 416 с.

ТЕРМІЧНА ТРАВМА

Тема 1. Термічна травма. Класифікація опіків. Визначення глибини та площі опікової травми.

Термічна травма. Термічні та хімічні опіки. Пошкодження електричним струмом. Променеві опіки. Холодова травма. Опікова травма. Етіологія, патоморфологія, класифікація опікової травми. Основні принципи діагностики та лікування опіків. Ураження електричним струмом. Етіологія, патоморфологія, класифікація. Комбіновані радіаційно-термічні ураження. Етіологія, патоморфологія, класифікація. Феномен взаємного обтяження. Комбіновані термо-механічні ураження. Особливості опіків, що викликані напалмом. Фізико-хімічні властивості напалму. Фактори ураження. Принципова відмінність опікової травми від інших видів травми. Надання медичної допомоги в умовах сучасного бою. Вклад вітчизняних вчених в становлення і розвиток комбустіології в Україні.

Діагностика глибини та площі опіку. Визначення больової чутливості. Проба Більрота, епіляційна проба. Визначення температурної чутливості. Визначення площі опіку. Правило «дев'яток», правило «долоні». Методи Постникова, Вилявина, Долинина. Прогноз тяжкості опікової травми. Правило

«сотні» та індекс Франка. Опік дихальних шляхів. Патогенез порушень, що розвиваються при ОДШ.

Визначення клінічно-епідеміологічної структури термічної травми в локальних бойових конфліктах. Основні фактори ураження при термічній травмі. Патогенез комбінованого радіаційно-термічного ураження. Феномен взаємного обтяження. Надання медичної допомоги постраждалим на полі бою.

Тема 2. Опікова хвороба, стадії і принципи лікування.

Визначення поняття опікової хвороби. Патогенез. Клініка та діагностика. Періоди опікової хвороби за Б.М. Постниковим. Загальні синдроми, органопатологічні зміни та вісцеральні ускладнення. Опікова хвороба при термічній травмі воєнного часу. Сучасні підходи до лікування опікової хвороби. Загальна характеристика періодів опікової хвороби. Опіковий шок. Гостра опікова токсемія. Період септикотоксемії. Період реконвалісценції. Загальні поняття, клініка діагностика, основні принципи лікування. Військово-лікарська експертиза. Реабілітація постраждалих з опіковою травмою. Особливості лікування опіків у дітей.

Тема 3. Опіковий шок.

Визначення поняття опікового шоку. Патогенез, перебіг, діагностика опікового шоку. Фази опікового шоку та їх основні характеристики. Визначення тяжкості опікового шоку і прогноз. Відмінність опікового шоку від травматичного. Профілактика і лікування опікового шоку. Опіковий шок та його характерні ознаки. Основні ускладнення опікового шоку (інфаркт міокарду, ерозивно-геморагічний гастрит, гострі виразки (Курлінгівські) шлунково-кишкового тракту). Усунення больового синдрому, відновлення центральної і периферичної гемодинаміки, нормалізація функції зовнішнього дихання, попередження і усунення порушень функції нирок, нормалізація водно-електролітного, білкового обміну, усунення метаболічного ацидозу і розладів функцій життєво-важливих органів. Поглиблене вивчення особливостей клінічного перебігу опікового шоку. Мікробне забруднення ран. Хірургічна обробка рани. Надання допомоги та лікування поранених з тяжкою та вкрай тяжкою термічною травмою на етапах медичної евакуації.

Тема 4. Холодова травма.

Загальна характеристика, класифікація, клінічні ознаки холодової травми. Допомога на ЕМЕ. Профілактика відморожень. Перший рівень медичної допомоги. Другий рівень медичної допомоги. Місцеве консервативне лікування відморожень у реактивному періоді. Поглиблене вивчення класифікації, клініки, діагностики, лікування хворих з відмороженнями. Загальні принципи клінічного перебігу. Реабілітація хворих. Військово-лікарська експертиза.

Тема 5. Місцеве лікування опіків та відморожень на ЕМЕ.

Лікування місцевих і загальних ускладнень. Попередження і лікування гнійних ускладнень в опіковій рані. Хірургічні втручання при відмороженні. Роль і значення медикаментозних засобів місцевого застосування в лікуванні опіків і відморожень різної тяжкості. Організація і проведення перев'язок у поранених з опіковою травмою та відмороженнями. Основні принципи місцевого лікування термічних опіків на ЕМЕ. Сучасні принципи лікування опікових ран. Поняття «первинний туалет опікової рани» та «хірургічна обробка опіку». Методи лікування опікових ран (відкритий, закритий). Антибактеріальне кероване середовище. Сучасні проблеми хірургічного лікування глибоких опіків. Некротомія і некректомія. Превентивний і відновлювально-реконструктивний етапи хірургічного лікування глибоких опіків. Місцеве консервативне та хірургічне лікування поверхневих та глибоких відморожень.

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Алексеев А.А. Местное медикаментозное лечение ожоговых ран: проблемы и перспективы. / Алексеев А.А., Крутиков М.Г., Бобровников А.Э., Лагвилава М.Г. // Актуальные проблемы термической травмы: мат. Международной конференции / -С-Пб, 2002. –С. 236-237.
2. Багирова В.Л. Мази. Современный взгляд на лекарственную форму / Багирова В.Л., Демина Н.Б., Кулинченко Н.А. // Фармация.— 2002.— N.2.— С.24–26.
3. Бігуняк В.В. Термічні ураження / Володимир Васильович Бігуняк - Посібник для студентів вищих медичних закладів IV рівня акредитації. Укрмедкнига, 2004.— 195 с.
4. В кн. „Військова хірургія з хірургією надзвичайних ситуацій” /За ред. В.Я.Білого. 14 розділ – Тернопіль: Укрмедкнига, 2004. – 324 с.
5. Вказівки з воєнно-польової хірургії /за ред. Я.Л.Заруцького, А.А.Шудрака. – К.: СПД Чалчинська Н.В., 2014. – 396 с. Розділ 21, С. 330-350.
6. Воєнно-польова хірургія: підручник /Я.Л.Заруцький, В.М.Запорожан, В.Я.Білий, В.М.Денисенко [та ін.]; за ред. Я.Л.Заруцького, В.М.Запорожана. – Одеса: ОНМедУ, 2016. – 416 с. Розділ 19, С.359-389.
7. Воєнно-польова хірургія / за ред. Я.Л. Заруцького, В.Я. Білого. – К.: Фенікс, 2018. – 552с. Розділ 13, 14, с. 191 – 211.
8. Гусак В.К. Ожоговый шок: оптимизация интенсивной терапии / Гусак В.К., Шано В.П., Заяц Ю.В., Сыроватка Г.А., Тарасенко С.А. //Український медичний часопис. - 2002.-№5(31).-С. 84-88.
9. Григорьева Т.Г. Ожоговая болезнь / Т.Г. Григорьева // Міжнародний медичний журнал - 2000. - Т.6, №2.- С. 53-60.
10. Докукина Л.Н. Особенности лечения глубоких ожогов у детей раннего возраста / Докукина Л.Н., Кислицын П.В., Атясова М.Л., Куприянов

В.А. // Сб. научн. трудов I Съезда комбустиологов России. — М., 2005. — С. 161-162.

11. Класифікація опікових ран за глибиною ураження / Фісталь Е.Я., Повстяний М.Ю., Козинець Г.П., Григор'єва Т.Г., Слесаренко С.В. // *Метод. реко-менд.* — Донецьк. — 2003. — 16 с.

12. Коваленко О.М. Патогенетичне обґрунтування програм хірургічного лікування з поширеними оцінками та вплив їх на перебіг ранового процесу. Автореф. дис. док. мед. наук., —Київ — 2012. — 13с.

13. Коваленко О.М. Тактика закриття ран при критичних опіках у дітей / О.М. Коваленко // *Хірургія дитячого віку.* – 2010. - №1 (26). – С. 28-32.

14. Козинець Г.П. Стан надання спеціалізованої медичної допомоги хворим з опіками в Україні / Козинець Г.П., Таран В.М., Комаров М.П., Воронін А.В. // *Матеріали XXI З'їзду хірургів України.* — Запоріжжя, 2005. — С. 31-33.

15. Козинець Г.П. Сучасний стан комбустиології в Україні / Козинець Г.П. // *Доповідь на нараді головних позаштатних спеціалістів УОЗ (ГУОЗ) ОДА зі спеціальності «комбустиологія»* (Чернігів 27-28 квітн. 2005 р.). — Чернігів, 2005.

16. Литовченко А.Н. Пути улучшения приживления аутодермотрансплантатов при выполнении первичных некрэктомий у больных с тяжелой термической травмой / Литовченко А.Н., Григорьева Т.Г., Исаев Ю.И., Колесник Ю.П., Шаповал Е.В. // *Неотложная медицинская помощь.* Выпуск 8: Сборник статей ХГКБСНМП - Под ред. А.Е. Зайцева, В.В. Никонова. - Харьков: ХИУ – 2005 – С. 22-26.

17. Назаренко Г.И. Рана, повязка, больной / Назаренко Г.И., Сугурова И.Ю., Глянецв С.П.// (руководство для врачей и медсестер), .М: Медицина,- 2002 – С.45-47.

18. Опікова травма та її наслідки: керівництво для практичних лікарів / Г.П. Козинець, С.В. Слісаренко, О.Ю. Сорокіна. – Дніпропетровськ: Преса України, 2008. – 224 с.

19. Постернак Г.І. Термічна травма. Гострий період. Патогенез. Невідкладна допомога. / Постернак Г.І., Ткачева М.Ю. // *Журнал «Медицина невідкладних станів»*- 2009 - №5(24) – С.17-19.

20. Повстяной Н.Е. Состояние помощи больным с ожогами и их последствиями в Украине // *Международный медицинский журнал.* - 2003. - №2. - С. 97-101.

21. Самойленко Г.Е. Ожоги у детей. / Самойленко Г.Є // *Журнал «Здоровье ребенка»* - 2006 - №1(1) – С. 24-25.

22. Суспільні та медичні питання опікового травматизму в умовах промислового регіону / Е.Я.Фісталь, Г.Є.Самойленко, Л.Г.Аніщенко та спі-вавт. // *Шпитальна хірургія.* — 2000. — №2. — С. 33-37.

23. Таран В.М. Обґрунтування доцільності проведення, методика виконання та ефективність раннього хірургічного лікування хворих з опіками: Автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук:

14.01.03 // Тернопільська державна медична академія ім. І.Я. Горбачевського. – Тернопіль - 2001. - 19 с.

24. Aikawa N. Recent advances in the management of severely burned patients / Aikawa N., Aoki K, Yamazaki M. // Nippon Geka Gakkai Zasshi. - 1999. - Vol. 100(7). - P. 424-429.

25. Aulat R. Retrospective analysis of 1083 turkish patients with serious burns / Aulat R., Ozerdem O.R., Dalay C., Kcsikta E., Acarturk S., Seydao G. A //Burns. - 2002. - Vol. 78, Iss. 3. - P. 239-243.

26. Brusselaers N. Morbidity and mortality of blood stream infections in severely burned patients / Brusselaers N., Snoeij T., Monstrey S.J. et al // Burns. – 2009- Vol.35, N1 – P 4-5.

27. Chen J. The change of intestinal microcirculation blood flow and its relationship with bacterial translocation in burned rats receiving delayed fluid resuscitation / Chen J., Xiao G., Yuan J. // Zhonghua Shao Shang Za Zhi. - 2000. - Vol. 16, N2. - P. 82-84.

28. Davis K.A. Bum injury and pulmonary sepsis: development of a clinically relevant model / Davis K.A., Santaniello J.M., Muthu K., Sen S., Jones S.B., Gamelli R.L., Shankar R. // J Trauma. - 2004. - Vol. 56, Suppl. 2. - P. 272- 278.

29. Fitzwater J. The risk factors and time course of sepsis and organ dysfunction after bum trauma / Fitzwater J., Purdue G.F., Hunt J.L, O'Keefe G.E. // J Trauma. - 2003. - Vol. 54, N5. - P. 959-966.

30. Murphy K.D. Current pharmacotherapy for the t// Ann Chir Plast Esthet. -2001,-Vol. 46, N3,-P. 196-209.

31. Wang J. The effects of massive escharectomy on the resuscitation of bum shock in the early stage after burn / Wang J., Yang Z, Zhang H. // Zhonghua Shao Shang Za Zhi - 2000 Vol. 16(3).-P. 166-169.

32. Xiao W.W. Effects of delayed wound excision and grafting in severely burned children / Xiao W.W., Herndon D.N., Spies M., Sanford A.P., Wolf S.E.// II Arch Surg. - 2002. - Vol. 137(9).- P. 45-49.

НЕВІДКЛАДНІ ГІНЕКОЛОГІЧНІ ТА УРОЛОГІЧНІ ЗАХВОРЮВАННЯ

Тема 1. Гострі запальні захворювання органів сечостатевої системи.

Гострий пієлонефрит. Етіологія, патогенез, класифікація, клінічні прояви та діагностика. Особливості прояву гострого пієлонефриту у дітей, літніх людей, хворих на цукровий діабет та вагітних. Уросепсис. Апостоматозний нефрит, карбункул нирки, абсцес нирки. Лікування гострого пієлонефриту. Показання до термінової операції. Методи хірургічного лікування. Хронічний пієлонефрит. Етіологія, патогенез, класифікація, клініка та діагностика, методи лікування. Ускладнення та наслідки хронічного пієлонефриту. Гострий паранефрит. Клініка, діагностика, методи хірургічного лікування. Гострий

цистит. Клініка, діагностика, методи лікування. Гострий уретрит. Етіологія, патогенез, класифікація, методи діагностики і лікування. Гострий простатит. Клініка, діагностика, методи лікування. Гострий епідидиміт. Етіологія, патогенез, класифікація, клініка, діагностика, методи лікування, показання до хірургічного лікування. Етіологія, патогенез, класифікація туберкульозу нирок. Клінічні прояви. Методи діагностики. Сучасні методи лікування. Етіологія, патогенез, класифікація туберкульозного епідидиміту. Клініка, діагностика, методи лікування.

Тема 2. Ниркова коліка. Сечокам'яна хвороба.

Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, методи лікування. Показання до хірургічного лікування. Види хірургічних втручань. Дистанційна ударно-хвильова літотрипсія (показання та протипоказання). Реабілітація хворих. Військово-лікарська експертиза.

Тема 3. Гостра затримка сечі. Пухлини органів сечової системи.

Пухлини нирок. Класифікація, клінічні прояви, сучасні методи діагностики, методи лікування. Пухлини сечового міхура. Класифікація, клінічні прояви, методи діагностики і лікування. Аденома передміхурової залози. Етіологія, патогенез, класифікація, клініка, діагностика, сучасні методи лікування. Рак передміхурової залози. Патогенез, класифікація, клініка, методи діагностики, сучасні методи лікування. Пухлини яєчка. Патогенез, класифікація, клінічні прояви, методи діагностики, сучасні методи лікування. Реабілітація хворих. Військово-лікарська експертиза.

Тема 4. Гематурія. Пошкодження сечостатевої системи.

Пошкодження нирок та сечоводів. Класифікація, клінічні прояви, діагностика, методи лікування, показання до хірургічного лікування. Особливості хірургічної тактики. Методи дренивання нирок та навколо ниркової клітковини. Пошкодження сечового міхура. Методи хірургічного лікування. Класифікація, клінічні прояви, діагностика. Методи дренивання клітковини таза. Пошкодження сечівника. Класифікація, клінічні прояви, методи діагностики, методи хірургічного лікування. Показання до накладання первинного шва. Пошкодження чоловічих статевих органів. Класифікація, клініка, діагностика. Особливості лікування. Реабілітація хворих. Військово-лікарська експертиза.

Тема 5. Позаматкова порушена вагітність. Апоплексія яєчника. Перекрути кіст та кістом яєчника. Розрив кіст яєчника. Ішемія та некроз фіброматозного вузла.

Позаматкова порушена вагітність; актуальність проблеми; етіопатогенез; класифікація; клініка та діагностика; принципи лікування; реабілітація та прогноз.

Апоплексія яєчника; особливості клінічних проявів; клінічні інструментальні та лабораторні дослідження; лікарська допомога; ускладнення.

Перекрути кіст та кістом яєчника; диференційна діагностика; особливості лікарської допомоги; післяопераційний період.

Розрив кісти яєчника; диференційна діагностика; особливості лікарської допомоги; післяопераційний період.

Тема 6. Гнійні запальні захворювання придатків, матки, параметрит, пельвіоперитоніт.

Гнійні запальні захворювання придатків матки; диференційна діагностика; особливості лікарської допомоги; післяопераційний період. Пельвіоперитоніт; диференційна діагностика; особливості лікарської допомоги; післяопераційний період. Параметрит; диференційна діагностика; особливості лікарської допомоги; післяопераційний період.

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Вказівки з воєнно-польової хірургії / за ред. Я.Л. Заруцького, А.А. Шудрака. – К. : СПД Чалчинська Н.В., 2014. – 396 с.
2. Воєнно-польова хірургія (підручник) / за ред. проф. Я.Л. Заруцького, проф. В.М. Запорожана - Одеса: «Медуніверситет», 2016. – 415с.
3. Воєнно-польова хірургія. Практичний і навчальний посібник / [Я. Л. Заруцький, В. Я. Білий, В.М. Денисенко та ін.] за ред. Я. Л. Заруцького, В. Я. Білого; - Київ: Фенікс, 2018. 544 с.
4. Неотложная хирургия груди и живота : рук. для врачей / Л. Н. Бисенков, П. Н. Зубарев, В. М. Трофимов [и др.] / под ред. Л. Н. Бисенкова, П. Н. Зубарева. – СПб. : Гиппократ, 2002. – 512 с.
5. Рекомендації Європейської асоціації урологів 2017р.
6. ATLS: Advanced Trauma Life Support for Doctors (Student Course Manual), 9th Edition. – American College of Surgeons, 2015. – 392 p.
7. EAU Guidelines. EAU Guidelines, Edition Presented at the 29th EAU Annual Congress. In: EAU Guidelines Office, Arnhem, The Netherlands; 2014.
8. EAU Guidelines. M. Grabe (Chair), R. Bartoletti, T.E. Bjerklund Johansen, T. Cai (Guidelines Associate), M. Çek, B. Köves (Guidelines Associate), K.G. Naber, R.S. Pickard, P. Tenke, F. Wagenlehner, B. Wullt. Urological infections – limited update march 2015. 3J:46-47.

ОНКОЛОГІЯ

Тема 1. Захворюваність та смертність від злоякісних новоутворень. Теоретичні основи онкології.

Епідеміологія злоякісних пухлин. Онкологічна статистика та джерело даних. Проблема раку. Смертність, захворюваність, видужання та розповсюдження. Людина і оточуюче середовище, фактори ризику. Етіологія і патогенез злоякісних новоутворень.

Тема 2. Принципи діагностики раку основних локалізацій.

Морфологічні методи діагностики. Ендоскопічні та рентгенологічні методи діагностики пухлин. Радіоізотопні методи діагностики, медична радіологія. Імунологічна діагностика.

Тема 3. Основні принципи променевої терапії пухлин.

Ортовольтова, супервольтова і мегавольтові терапія при раках шкіри, легень, шлунка, молочної залози, шийки і тіла матки, товстої кишки.

Тема 4. Основні принципи медикаментозної терапії пухлин.

Класифікація протипухлинних препаратів. Дози і методи введення препаратів. Показання для проведення медикаментозної терапії. Ускладнення хіміотерапії. Гормонотерапія.

Тема 5. Основні принципи комбінованого та комплексного лікування.

Загальні питання комбінованого та комплексного лікування онкологічних хворих і клініко-біологічне обґрунтування. Хірургічний метод в комбінованому і комплексному лікуванні. Променева і медикаментозна терапія в комбінованому і комплексному лікуванні.

Тема 6. Пухлини органів грудної порожнини.

Рак легень, стравоходу. Пухлини середостіння. Етіологія, патогенез, класифікація, клініка, діагностика і методи лікування. Прогноз.

Тема 7. Рак молочної залози.

Етіологія, патогенез, класифікація, клініка. Розповсюдження процесу. Діагностика, лікування. Результати лікування.

Тема 8. Пухлини сечовидільної системи.

Статистичні дані злоякісних новоутворень нирок, сечоводів, сечового міхура. Класифікація, діагностика. Клініка. Методи лікування.

Тема 9. Пухлини статевих органів.

Рак передміхурової залози, яєчка, прутня. Патологічна анатомія і класифікація. Клініка і діагностика. Методи лікування. Прогноз.

Тема 10. Пухлини ендокринних органів.

Пухлини щитовидної залози. Етіологія, патогенез, класифікація і діагностика. Лікування.

Тема 11. Пухлини м'яких тканин і шкіри, кісток.

Пухлини кісток. Остеобластокластоми, саркоми, хондросаркома. Пухлини Юїнга. Рак шкіри, меланома. Фібросаркома. Ліпосаркома. Рабдоміосаркома. Патологічна анатомія. Клініка, діагностика. Методи лікування.

Тема 12. Пухлини позапечінкового простору.

Доброякісні і злоякісні пухлини з м'язів, кровоносних судин, первинної мезенхіми. Пухлини нейрогенного походження. Пухлини з ембріональних залишків і бластоми нирки. Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, методи лікування.

Тема 13. Лімфогранулематоз. Хвороби крові. Новоутворення лімфоїдної та сполучної тканин.

Етіологія. Патогенез. Клініка. Медикаментозне та комбіноване лікування. Прогноз.

Тема 14. Рак шлунку.

Шляхи розповсюдження. Класифікація. Клініка. Методи лікування при різних стадіях пухлини.

Тема 15. Рак ободової кишки.

Локалізація пухлини. Класифікація. Клініка. Діагностика. Методи хірургічного лікування пухлин ободової кишки. Комбіноване та комплексне лікування.

Тема 16. Рак прямої кишки.

Етіологія, патогенез, клініка, діагностика, методи лікування.

Тема 17. Рак печінки.

Етіологія. Патогенез. Класифікація. Клініка. Діагностика. Лікування.

Тема 18. Рак підшлункової залози.

Етіологія, патогенез, клініка, діагностика. Методи лікування. Прогноз.

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

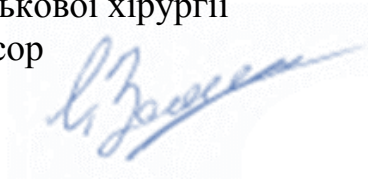
1. Алексеев, С. А., et al. "Анализ осложнений рака ободочной кишки." теория и практика современной хирургии (2018): 148.
2. Алиев, В. А., et al. "Комплексное лечение больных раком прямой кишки с синхронными отдаленными метастазами." Онкологическая колопроктология 8.4 (2018): 47-59.
3. Алиев, С. А., and Э. С. Алиев. "Эндоскопическая реканализация и стентирование толстой кишки в хирургическом лечении опухолевой обтурационной непроходимости." Эндоскопическая хирургия 23.1 (2017): 56-62.
4. Антонов, А. А., et al. "Тактика лечения пациентов с раком прямой кишки с синхронными метастазами в печени." Research'n Practical Medicine Journal 5. Спецвыпуск 2 (2018).
5. Бондаренко, И. Н., et al. "Иммуногистохимическая характеристика и особенности метастазирования рака молочной железы." Новообразование 4.2 (2017): 65-72.
6. Бондаренко, И. Н., et al. "Эндоскопия и малоинвазивная хирургия в диагностике и лечении предопухолевых заболеваний и рака желудка на ранних стадиях." Morphologia 10, № 1 (2016): 7-17.
7. Бондарь, Г. В., С. Э. Золотухин, and А. И. Бондаренко. "Рак толстой кишки на фоне дивертикулеза: оптимизация методов лечения." Новообразование 4.2 (2017): 111-123.
8. Бондарь, В. Г., and Гасми Мохамед Мехди. "Качество жизни у пациентов с раком желудка." Актуальні проблеми сучасної медицини: Вісник української медичної стоматологічної академії 17.1 (57) (2017).
9. Велигоцкий, Н. Н., et al. "Эзофагогастропластика: функциональные результаты хирургического лечения больных раком пищевода и кардиоэзофагеальной зоны." Харківська хірургічна школа 4 (2015): 7-13.
10. Возіанов, С. О., et al. "Отдаленные онкологические результаты радикальной простатэктомии у больных локализованным раком предстательной железы." Здоровье мужчины 1 (2018): 132-135.

11. Гарин, А. М. "Значимый прогресс в решении проблемы рака толстой кишки." *Злокачественные опухоли* 2.2 (2015): 45-47.
12. Думанский, Ю. В., А. В. Сидюк, and А. Ю. Попович. "Современные возможности лечения рака желудка." *Новообразование* 13.1 (2017): 20-24.
13. Думанский, Ю. В., et al. "Гастроэнтерологические аспекты рака легкого." *Сучасна гастроентерологія* 1 (2016): 14-18. Думанский, Ю. В., et al. "Эффективность и осложнения химиотерапии больных раком легких." *Туберкульоз, легеневі хвороби, ВІЛ-інфекція* 3 (2016): 17-23.
14. Имянитов, Е. Н. "Фундаментальная онкология в 2016 году: обзор наиболее интересных открытий." *Практическая онкология* 18.1 (2017): 85-92.
15. Клиническая онкология : учебное пособие / под. ред. П. Г. Брюсова, П. Н. Зубарева. – СПб. : СпецЛит. 2012. – 455 с. : ил.
16. Kolesnik, O. P., I. P. Kolesnyk, and V. V. Kechedzhyiev. "Опыт хирургического лечения пациентов с раком пищевода I–III стадий." *Запорожский медицинский журнал* 3 (2018).
17. Криворучко, Игорь Андреевич, et al. "Роль сонографии при проведении дифференциальной диагностики хронического панкреатита и рака поджелудочной железы." *Харківська хірургічна школа* 5 (2015): 144-147.
18. Манихас, Георгий Моисеевич, et al. "Результаты внедрения протокола ускоренного выздоровления у геронтологических больных раком ободочной кишки." *Вестник хирургии имени ИИ Грекова* 176.1 (2017).
19. Матвеев, В. Б., and А. С. Маркова. "Рак почки: что нового в 2018 году." *Онкоурология* 14.4 (2019): 48-52.
20. Мерабишвили, Вахтанг Михайлович, Эльвира Назаровна Мерабишвили, and Олег Федорович Чепик. "Эпидемиология рака печени. Заболеваемость, смертность, динамика гистологической структуры." *Сибирский онкологический журнал* 2 (2015).
21. Огородник, П. В., and А. Г. Дейниченко. "Ендоскопічні транспапільярні втручання при пухлинах периапулярної зони ускладнених обтураційною жовтяницею." *Український журнал малоінвазивної та ендоскопічної хірургії* 20, № 2 (2016): 10-13.
22. Патютко, Ю. И., et al. "Обеспечение радикальности операций при злокачественных опухолях печени." *Анналы хирургической гепатологии* 23.4 (2019): 118-125.
23. Патютко, Юрий Иванович, et al. "Рак большого сосочка двенадцатиперстной кишки: лечение и прогноз." *Анналы хирургической гепатологии* 21.4 (2016): 84-92.
24. Синяченко, О. В., et al. "Клиническое значение опухолевых маркеров при раке легкого." *Туберкульоз, легеневі хвороби, ВІЛ-інфекція* 1 (2016): 47-53.
25. Стариков, Владимир Иванович, and Володимир Іванович Старіков. "Общая онкология." (2019).
26. Стецишин, Р. В., et al. "Трансуретральная резекция в комплексном лечении поздних стадий рака предстательной железы." *Урологія= Урология* 20.2 (2016): 35-37.

27. Трифонова, С. А., and Г. А. Куценко. "Комплексная диагностика и профилактика рака молочной железы." Research'n Practical Medicine Journal 5.S1 (2018).
28. Усенко, О. Ю., et al. "Передопераційна транспаплярна декомпресія жовчних шляхів у хворих з резектабельними пухлинами періампулярної зони." одеський медичний журнал (2017): 12.
29. Фадєєнко, Г. Д., and О. Г. Курінна. "Чинники ризику розвитку раку підшлункової залози." Сучасна гастроентерологія 2 (2016): 89-95.
30. Филиппов, Ю. А., Н. Н. Корпан, and В. М. Тютюнник. "Экономическое обоснование диагностики, лечения и предупреждения рака желудка." Економічний нобелівський вісник 1 (2016): 231-237.
31. Харченко, Н. В., et al. "«Гастроентерологія» Підручник в 2 томах, 2-е видання." (2017).
32. Чорнобай, А. В., et al. "Рак шлунка. Сучасний стан захворюваності, діагностики та лікування." Вісник проблем біології і медицини 1.1 (142) (2018).
33. Шаврина, Юлия Андреевна, and И. П. Мошуров. "Радиочастотная абляция в лечении больныхс первичными метастатическим раком печени." Дневник казанской медицинской школы 3 (2017): 62-65.
34. Яковец, Ю. И., and Р. С. Чистяков. "Современные тенденции в развитии диагностики и гормональной терапии рака предстательной железы." Новообразование 11.1 (2017): 334-343.

РОЗГЛЯНУТО та СХВАЛЕНО
Протокол засідання кафедри
№ 56 від " 11 " грудня 2020 р.

ТВП начальника кафедри військової хірургії
доктор медичних наук, професор

Ярослав ЗАРУЦЬКИЙ